

DATINA

An. VIII.

Nr. 7-9.

DATINA

ARTISTICĂ — LITERARĂ — SOCIALĂ

Director: Mihail Gușiță

An. VIII. Nr. 7—9.

Iulie
Septembrie 1930

CVRINSUL:

Literatura documentară	Al. Dima
Intr'o seară de vară — versuri	G. Retezeanu
Vestitorii Morții — nuvelă.	N. Bogescu
Povestea Neamului	P. Corneliu
In vacanță — schiță	George Panciu
Flori în soare — schiță	V. Damaschin
Istoria Românilor în cele mai noi concluzii ale ei	D. Bodin

Șchițe-

desenuri.

P. Nicolau,
G. Simionescu
G. Bazacov

Mișcarea culturală:

Insemnări

Aristide Demetriade / Eminescu despre Alexandri / Scrisori de peste hotare / Asupra unei informații literare de gazetă / Crainicul Nichifor polemist biolog și sentimental / Replică academică la un răspuns neacademic / Pogorârea domnului „Șef de post“ al ideologiei gândiriste / Precizări la atitudini ideologice /

ORICE REPRODUCERE ESTE OPRITĂ

ABONAMENTE :
LEI 200 . . . PE AN.
INSTITUȚII ȘI AUTORITAȚI :
L E I 3 0 0

lei 40.

Despre literatura documentară.

DELA TITU MAIORESCU și până astăzi, critica românească se străduiește să introducă drept normă a judecății literare criteriul estetic. Dela estetica hegeliană a primului mare critic român și până la autonomia estetică cerută cu atâta sacră convingere de autorul recente cărți, „Artiști și idei literare române” — d-l Paul Zarifopol — se pot urmări cu destulă ușurință eforturile succesive de întemeiere a regalității esteticului. Fiind în definitiv tot o artă, literatura se cere a fi judecată din punctul de vedere al legilor ei proprii ce nu coincid cu acelea ale altor domenii culturale.

Dacă s'ar limita numai la susținerea acestui adevăr fundamental și elementar, critica estetică a literaturii n'ar ridica împotriva-i nicio protestare. Se pare însă că autonomia esteticii e înțeleasă de unii critici ca o hegemonie a ei asupra celorlalte puncte de vedere posibile în cercetarea operei literare. Autonomismul estetic, pe deplin întemeiat, tinde pe nesimțite către un imperialism estetic, tiran și dominator ca toate imperialismele. Sunt într'adevăr critici contemporani, cu autoritate unanim recunoscută, căroră — nu odată — li s'a adus imputarea de a fi depășit menirea criticii literare, întrucât au îndrăsnit să se ocupe — în studiile lor — și de psihologie, etică sau sociologie. Critica ieșană în special a fost, în repetate rânduri, obiectul predilect al acestei acuzațiuni.

Se înțelege dela sine că imperialismul estetic e o atitudine prin nimic justificată. Logic, e firesc ca opera literară să fie un obiect de studii tot atât de interesant pentru estetică, etică, psihologie ca și

sociologie. Cu o singură condiție însă. Perspectivele deosebite din cari se pot privi operele să nu se confunde la un moment dat.

Odată respectată, această regulă metodologică face posibilă o cercetare variată și deci rodnică a literaturii. Iar printre cele mai ispititoare puncte de vedere ale criticei, cel *sociologic* se impune unei atenții deosebite pentru că, mai ales, e de o vie actualitate. În vremea când societățile tind să fie cunoscute tot mai științific, literatura poate să dea contribuția ei prețioasă când e considerată ca *document* al unei epoci.

Ridicăm, în aceste rânduri, problema literaturii documentare cu o specială privire asupra acestui punct de vedere la noi.

* * *

E arhicunoscută formula: „*literatura e expresia unei societăți date*“. Printre cei dintâi ce au întrebuințat-o, va fi fost *vicontele de Bonald*, monarhistul și catolicul aprins dela începutul veacului trecut, în a sa „*Legislation primitive*“, după ce *Buffon* dăduse în celebra „*le style est l'homme même*“ o premisă analogică a acelei formule. Trăind într'un mediu prielnic în atmosfera literaturii sociale a romantismului, simțindu-se la ea acasă în realism și naturalism, formula fu consacrată pe deplin în sistemul criticei deterministe a lui H. Taine și deveni punctul de plecare al „*criticei științifice*“ reprezentată la noi prin Dobrogeanu-Gherea.

Dacă propoziția „*literatura e expresia unei societăți date*“ s'ar fi dovedit pe deplin justificată, literatura s'ar fi ridicat ipso facto, la rangul unui document social. Dintr'o literatură dată, criticul ar fi putut extrage cu cea mai mare ușurință sufletul unei societăți. Istoria și-ar fi însușit astfel un instrument de cercetare din cele mai prompte și mai sigure.

Lucrurile nu sunt însă așa de simple cum par la prima vedere. Literatura documentară luată în sensul de mai sus nu este totdeauna... documentară. Tocmai dimpotrivă. Ea poate să joace criticului naiv una din cele mai strașnice farse.

S'a observat într'adevăr tot mai mult că literatura nu e totdeauna domeniul în care o societate își oglindește ființa ei reală. Ci dimpotrivă. Sunt cazuri când o societate plictisită de etern aceleași realități ce trăește efectiv, încearcă în literatură o compensare prin vis a tristei vieți de toate zilele. Literatura ei va fi atunci oglinda aspirațiilor, a ceea ce societatea *ar voi* să fie, fără ca totuș să reușească în fapt. Am obține adică, din această literatură o imagine răsturnată a societății reale, o societate ideală. E, cu alte cuvinte, fenomenul de bovarism estins dela individ la societate. Sunt cercetători cari gă-

sesc o astfel de pildă în literatura și arta antică. Pentru ei, seninătatea, echilibrul, olimpianismul artei antice nu arată că aceste atribute aparțineau vieții reale a Grecilor, ci celei ideale, că Atenienii erau — dimpotrivă — suflete sbuciumate, tragice, răsvrătite, ce năzuiau doar într'un paradis al liniștei prin ajutorul literaturii.

Inferența dela literatură la viața reală a societății nu mai eră, în acest caz, posibilă, iar literatura își pierdea automat calitatea de document.

Cu această nouă interpretare, literatura documentară avea să-și piardă încrederea necondiționată ce i-o acordase romantismul. De acum, mari griji metodologice o vor înconjura. Rezultatele ei vor fi, în primul rând, comparate cu cele ale etnografiei, psihologiei popoarelor și sociologiei. Numai cu această prudență ele vor deveni valabile.

În genere însă, se poate socoti dreaptă observația după care inferența dela literatura la psihologia unui popor e mai posibilă, în cazul când etapa evolutivă a poporului în chestiune nu e prea înaintată. Cu alte cuvinte pentru neamurile cu civilizație și cultură străveche în care scriitorii s'au izolat mai mult de sufletul popular, diferențiindu-se prea vădit prin cultură, inferența de mai sus devine aproape imposibilă și trebuie înconjurată de mari îndoieli. Tocmai dimpotrivă stau lucrurile în sânul unei culturi tinere, unde contactul dintre masa populară și exponenții ei pe diferite domenii e încă viu din nevoie elementară de originalizare mai evidentă în mulțimea aceasta, omogeneizată și anonimă decât în înșii personalizați.

Dacă adevărul este acesta — și nu vedem motive de îndoială — atunci literatura documentară are mari sorti de izbândă în cuprinsul culturilor tinere. *Ea devine, în hotarul acestora un instrument prețios de îndentificare a caracterelor naționale și o metodă deci a psihologiei popoarelor.*

E ușor de înțeles că fiind un popor de cultură tânără, intrăm în categoria neamurilor, în care literatura documentară e posibilă.

Intr'adevăr, istoria literaturii românești dela Văcărești și până astăzi, face dovada clară a unei aderenții vii dintre scriitori și sufletul popular. Primele producțiuni realizate estetic ale literaturii noastre se resimt de influențe populare. „*Sburătorul*“ lui Heliade, închinând în cuprinsul său cel dintâiu pastel național, e clădit pe deantregul din credințe și superstiții populare. „*Alexandru Lăpușneanu*“ al lui Negruzzi, prima nuvela românească temeinic construită, dă cuvenita atenție sufletului românesc și masse-i populare. Cele dintâiu producțiuni ale lui Alexandri, din 1853, „*Doine*“ și „*Lăcrămioare*“ sclipesc de luciu popular; iar prima direcție critică a literaturii ro-

mânești e formulată de către Kogălniceanu în sensul curentului popular și istorismului, la 1840.

Dincolo de jumătatea veacului trecut chiar, aderența literaturii de sufletul popular se poate urmări cu ușurință dela I. Creangă, la Eminescu și Slavici, dela „Dacia literară” la „Convorbiri literare” și „Sămănătorul” și e semnificativ de menționat rezistența opusă de câte ori se nășteau fenomene cu tendință de emancipare de sub semnul românesc: Macedonski și simbolismul român dela începutul secolului nostru.

Dacă prin urmare e adevărat că solidaritatea dintre literatura noastră și sufletul românesc s'a desmințit rareori în istorie, inferența dela literatură la caracterele noastre etnice se face posibilă. Desemnarea unei hărți a sensibilității și inteligenței românești, după datele generos oferite de literatură e o operă din cele mai rodnice pentru caracterizarea noastră națională. Ea poate constitui prima indicație serioasă în cercetarea sistematică a realităților românești, cărora tânăra noastră sociologie li s'a închinat cu atita entuziasm.

Al. Dima.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ÎNTR'O SEARĂ DE VARĂ*)

Veselă orchestr'a firii
— Zumzet viu, îndepărtat —
In surdină mi-a cântat
Cântecul nemărginirii.

Verzi covoare-mi răsfaşau
Pasul meu rătăcitor;
Sub călcăiu-mi se ţesau
Fir de fir răcoritor.

Sprintenă ca o nedeie,
Suflet dornic de mireasă,
Forme pline de femeie,
Lumea îmi era crăiasă.

Ca alături de iubită,
Din adâncul firii mele,
O iubire nesfârşită
Cuprindea pământ şi stele.

Gându-mi, fără şovăire,
Să se'nalţe spre izvorul
Frumuşeţelor din fire
Prinse molcom să-şi ia sborul.

Dar în drum dădui de tine
— Tot frumosul întrupând:
Un fior svâcni în mine;
Tu, îmi eşti, de atunci, în gând!

G. Retezeanu.

*) Dintr'un volum de versuri
ce va apărea în curând.

VESTITORII MORTII.

SUNT aproape două ceasuri de când moș Matei Tilici bătăturește cărările nisipite de curând. Nici nu ia seama la patlagelele pe care furtuna de astă noapte le-a cam vânzolit peste cărare, nici la marolele sau firele de usturoiu de pe straturi; pășește la întâmplare. Din când în când se strecoară în livadă, cu privirile mereu tulburi, cu mâinile când împreunate la spate, când bălăbănindu-le pe delături. Vrăbiile par mai sgomotoase ca niciodată, căci astăzi moș Matei nu le mai zburătuește dela vișine, iar în fund pot să pârâie toate crăcile, căci băta stă răzimată de scaunul de sub nuc.

Ce o fi având oare de nu-și găsește astâmpărul? Desigur, un vis, căci altceva nu poate fi. O supărare? Se supără atunci când agentul fiscal se înfățișează la poartă cu somația de sechestră, când haimanalele mahalalei se suie pe gard și de acolo în pomi. Ori câte odată cu Ileana; ori la vre-o lună cu vr'un vecin. Dar acum?! Să-și distru-gă zarzavatul și mai multe nu.

Agentul cu barbișon îl vizitează de obicei după amiază, haimanalele buclucașe încă nu s'au trezit, cu vecinii n'a avut când să se certe. Ce putea fi decât un vis?

Visurile... Câte bazaconii n'a visat în viață, mai ales în cei doisprezece ani de când e pensionar! Fiecare vis și'l reamintează dimineața, îl pătrundea cu îngrijire, îi căută explicațiunile în cele trei cărți de visuri adunate, însemnă într'un caet aparte noaptea când a visat, dacă eră sau nu bună, senin sau înorat cerul. Aștepta apoi urmarea din timpul zilei, „desfășurarea unei realități de neînălțurat”. Când se anunța cazul grav trimetea la piață pe Ileana, dumnealui interzicându-și orice eșire în oraș, în timpul acelei zile.

Când i se părea că explicația din carte nu corespunde adevă-

rului, menționă în caetul volumul doi. Pe cel dintâi îl isprăvise anul trecut și-l pregătise pentru tipar, când tipograful îi arătă că e de trebuință să consulte multe cărți scrise în alte limbi, în special cele turcești și arabe, popoare mai tari în deslegatul visurilor. Cum era natural, moș Matei a socotit răspunsul ca o batjocură, căci la vârsta de aproape șapte zeci de ani numai de învățat limbi streine nu-i ardea lui.

I se părea că ar fi fost aproape de amează. Vis, dar oricât, moș Matei își reamintește destul de bine timpul căci parcă umbra pierșicului avea vârful pe a doua treaptă a scării dela cerdac. Stătea pe buturugă, sub un salcâm, necăjit că la inspecția făcută chibriturilor din cutie, găsisese vr'o câteva cari n'aveau gămălii. Factorul poștal, cu o lovitură puternică dată pe poartă, îl anunță că are corespondență. O fi omul datoriei slujbașul acesta, dar datoria lui nu este să dărâme porțile oamenilor și să sbiere cât îl ține gura: „Matei Tiliici”. De aceea proprietarul se ridică nervos și cu ochii țintă spre factor, o luă la trap. Ajuns la poartă îi făcu observația cuvenită: „Domnule, te rog să intri în legalitate”. Celalt, inconjurat de câteva patrupeze, ridicase bățul de asupra lor. Când bagheta lungă bătu întâia măsură pe capul unui dulău, toate vocile, din tempo de horă, o porniră într'un tempo de bătută. Altele, răsărite de pe sub garduri, din lungul fundătorei, suiră tonul.

— „O recomandată, vă rog semnați de primire”. Moș Matei se grăbi să tragă o iscălitură ca de subsecretar de stat, ridică două degete la părie ca răspuns la salutul factorului, atrăgându-i în acelaș timp atenția asupra scumpetei scândurilor și ferăriei unei porți, și se îndreptă spre bucătărie.

Dumnealui primește rar asemenea corespondență: cel mult de două ori pe an, când fiica ori ginerele, stabiliți în București, se grăbesc să-i mai scrie.

— Și-au adus băeții aminte de noi, făcu dumneaei bucuroasă.

— Vezi bine. Sunt aproape cinci luni de când nu mai știu nimic de ei, răspunse Tilici, lăsându-se pe scaunul ce-i fusese arătat cu melestelul pregătit pentru ceaun.

— Stimate domnule Tilici... cine-mi scrie?! Pleoporeanu? Cunoști tu vr'unul cu numele acesta?

— N'o fi vr'o anonimă dela niscai hoți?! întrebă Ileana, bănuitoare: „Au mai pățit-o și alți boeri”.

— Eh!, numai la anonime te gândești! Mi se bate geana ochiului drept. E semn bun: așa scrie la strepetnic, să știi. Vă facem cunoscut..., auzi tu? De ce stai așa ca o stană de piatră și cu ochii

de parcă ai fi în stare să mă mănânci? N'auzi că e semn bun? Geana ochiului drept... Vă facem cunoscut că fratele Dv., Iancu Tilici, domiciliat în America, Statele Unite, a încetat din viață...

Nu mai citește. Ileana își trece o mână pe sub pestelcă și de aici la față.

— A murit, șoptește dumnealui dus pe gânduri.

— De când se svonise că-i dus dintre vii! De zece ani, de când a luat drumul străinătății, o singură scrisoare și aceia mai nimic. Dumnezeu să-l ierte!

— Da, zece ani.

Ridicând scrisoarea căzută, continuă cu cititul. ...a încetat din viață săptămâna trecută și v'a lăsat dv., Matei Tilici, domiciliat în orașul T. strada Viitorul, Fundătura Gunoiiului, întreaga avere care se compune din: una casă cu șasezeci etaje....

Scrisoarea scăpătă dintre degetele tremurătoare se oprește sub scaun. Dumnealui sare cu o iuțeală cum nu i-a fost dat s'o aibă nici în tinerețe.

— Auzi tu? Ascultă slova, stai, unde am rămas? ...cu șasezeci etaje, situată în orașul.... cu tot ce se află în ea, un numerar de cinci milioane de dolari depuși la banca... precum și o sută de acțiuni la banca....

Moș Matei ar vrea să se ducă să spună tuturor norocul ce a dat peste el...

— Ileano, auzi tu? Pricepi? Șaizeci, nu cincizeci și nouă, ci tocmai șaizeci. Ce știi tu? Acolo sunt case cu o sută de caturi, acolo, nu aici. Ce știi tu?

— Vezi ce îți mai scrie...

— Că bine zici ....Subsemnații, însărcinați de onorabilul Dv. frate, înaintea morții, revenim acum să vă predăm întreaga sumă în numerar, acțiunile rămânând la bănci, până veți lua o hotărîre, aducându-vă odată cu banii și actele casei..

— Și casa, aduc...

— Ce să aducă? Banii, dolarii, cinci milioane. Auzi? Actele palatului meu din America, actele casei lui Matei Tilici, domiciliat în Fundătura Gunoiiului, așa scrie, uite, citește. Ai priceput? Nici acum? Ești o proastă. Cum să aducă o casă atât de mare, un palat?... Eu nu sunt milionar de lei, ci miliardar, cum nu este nici unul în țara asta. Pricepi? Ești o proastă.

— Și ce ai să faci tu cu atâta bănet?

Tilici se plimbă nervos din bucătărie până la peretele casei.

— O bancă. Ce vrei altceva? Ce sunt celelalte din oraș? Fleacuri. Vor da faliment, pe rând. Va purta numele de „Matei și Ileana Tilici“.

- Poți tu să conduci o bancă?
  - Greutatea e suma. Eu voiu fi directorul.
  - Tu director, dar eu?
  - Tu? Ce ai fost și până acum: soția directorului.
  - Oare o fi făcut cineva o listă de tot ce a rămas în casă?
- Te pomenești că Iancu trăia cu vr'una din alea, înțelegi tu, care o fi luat tot.

Moș Matei își întrerupse plimbarea, făcu stânga 'mprejur și se repezi la ușă:

— Ce? Să ia averea lui care mi a lăsat-o mie, ca frate, prin testament? A lăsat, desigur, inventar în regulă. Nici nu se putea altfel. Să ia, ceace se află în cele șaiszeci de etaje și pot? Ce vorbești.

— Păi tu de unde știi? De ce nu isprăvești de citit scrisoarea?

Til'ci, gata cu răspunsul la întrebarea Ilenei, își aduse aminte că pot fi unele amănunte de mare importanță și se prea poate ca unele din ele să ceară o serie de formalități ce trebuiesc aduse imediat la îndeplinire.

— ...Orice lămuriri vi le vom comunica la sosirea noastră, care va fi imediat după ce veți fi primit această veste...

— Să le pregătim ceva. Să le tăiem două găini.

— Ce? Să-mi numere bănetul tot, cinci milioane, actele casei, acțiunile și pe urmă vom vedea.

— Bietul Iancu! Să dăm o liturghie...

— Câte? A, da. Să-mi numere tot, să-mi dea tot, cinci milioane Dolari, acțiunile, inventarul, tot. Mă duc să pregătesc locul pentru păstratul banilor.

Moș Matei pare mai întinerit. Mustața, care îi este albă, și-a văzut-o neagră, părul roșcat, cum eră mai acum treizeci de ani, numai sprincenile albe ca zăpada. La ochiul drept purtă monoclu, pe cap un cilindru lucios, la gât guler tare cu cravată albă, pe trup hainele dela nuntă; iar în picioare pantofi de lac, la modă, cu vârfurile ascuțite.

E atâta bănet că n'ai unde să 'l pui. Chiar dacă ai avea, unde este siguranța? Pintilie te calcă într'o noapte când nici nu te aștepti și te lasă calic. Să pui strajă? În cine să ai încredere? Tot banca e mai bună. Dar până va avea locul definitiv, unde o să-i țină? Să-i suie în pod? Îți ruinează casa și te aruncă în aer cu toți banii și inventarul, numai ca să nu fii tu stăpânul lor. E atâta răutate în lumea aceasta, mai ales aici în fundătura Gunoiiului, că ți-i lehamite uneori de viață. Ce ți-ar fi să fie Pintilie un vecin bun? Să se sfătuiască amândoi cum ar fi mai bine de făcut, să facă. L'ar cinsti și pe el cu vr'o câțiva dolari, pentru osteneală. Ce n'ar putea face cu

acest câștig? Ar repara acoperișul casei de n'ar fi nevoie să suie albia și oalele în pod, când plouă, ca să se scurgă apa în ele. Ar face un gard ca lumea de l-ar scuti și pe Matei de atâta sbucium cu pânditul porcilor cari scurmă pe sub garduri. Doar sunt dolari, bănet, aur. Dacă Pintilie nu-i om bun, ce să-i facă? Ar fi putut avea, fără multă osteneală, o avere.

— Matei, au sosit, se auzi vocea soției.

— Să poftească aici. Binevoiește de-i conduce. Spune-le că moștenitorul onorabilului Tilici Iancu, îi așteaptă la scară.

— Ce, ai și început să faci pe...

— Mișcă-te.

— Doamne Matei, ce e cu tine? Zău, banii ți-au luat mințile.

— Ieși.

Îi vor spune: Excelență. Da, nici vorbă: Excelența Sa Matei Tilici. Pentru ce n'au întrebuintat, în scrisoare, cuvântul acesta? Cei asta: domnule? Au dreptate. În America sunt mulți milionari de dolari, așa că e obișnuință acolo. Însă aici va impune tuturor să nu i se adreseze decât cu: Excelență, Excelența Voastră. Așa sunt numiți toți acei cari se bucură de averi fabuloase.

În fața cerdacului își fac apariția doi bărbați înalți, cu pălării mari cât roata carului, cu bordurile încovoiate și sunt îmbrăcați în halaturi negre. Fiecare ține câte un baston. Moș Matei nu se miră, așa e portul în împărăția dolarilor.

— Sunt două camioane închise, la poartă, îi șoptește Ileana.

— Nici nu se poate altfel. Taci, să nu te audă Pintilie... Bine ați venit, domnilor.

— Bine te-am găsit. A venit și timpul dumitale.

— Da, mi-a venit, răspunse dumnealui pe dată umilit de ținuta maiestoasă a călătorilor. „Om sărac. Dar poftiți, nu vă jenați. Ce are a face dacă sunt miliardarul Matei Tilici? Am fost, sunt și voi fi până la sfârșitul vieții un om simplu, foarte popular. Nu vă jenați, prea scumpii mei.

Cei doi streini pășesc în sală, intră în casă urmați de bătrâni. De odată se transformă; cel dintâi se micșorează, ochii au un roș aprins, gura începe să arunce flăcări, acum se strânge, acum se întinde până la urechile-i de capră, lăsând să se vadă cele două șiruri de dinți mari, ascuțiți. Pălăria devine capelă, aidoma cu aceia ce o poartă dricarii. El strigă cu glas, care face să se sguduie ferestrele: „Noi suntem vestitorii morții”. Cellalt, căruia halatul i-a căzut, are acum aripi albe, tremurătoare, barbă lungă până aproape de genunchi și priviri pline de milă. Acesta scoate de sub haină o cruce

mare de aur, o înaltă deasupra lui moș Matei, îl binecuvintează și-i spune : „Astăzi la ora patru după amiază, vei muri“.

Moș Matei se trezi. N'a murit. Vestitorii sunt lângă el căci se aude un fluturat ușor de aripi. Simte un fior cum se strecoară din creștet până în tălpi și după ce se sfârșește, un altul mai înțepător urmează acelaș drum. Unde sunt acum vestitorii? Fălăirea a dispărut. Se vor fi dus în lumea lor. Cine știe! Ce ar fi să deschidă ochii? Nu... Mai bine să miște mâna. Dar nu poate. Se simte atât de greu, mai greu decât patul, decât casa, legat cu fiare atât de strâns că parcă nici gândul nu-l mai poate fură. N'a murit? Simte bătăile inimii. Oare morții nu sunt la fel în cele trei zile până ce intră în pământ?

Ce se aude? Cineva a deschis ușa. Pleacă vestitorii...

— Hei, Matei...

Moș Matei deschise ochii și sări deodată în sus...

— Nici acum nu te-ai sculat? Arde-i-ar focul de zarzavagii. Inchipuieste-ți, patru ardei la un leu, ceapa cinci lei kilogramul. Dacă-ți place, dacă nu, drum bun, mătușă. Auzi, gugumanul. Păi bine, măi omule, n'au fost ploii la vreme? Ei și ce, dacă nu plouă, nu eră acelaș lucru pentru noi? Sunt brațele scumpe. Ce brațe scumpe? Vă faceți de cap. Speculați lumea în mod barbar. N'aveți frică nici de Dumnezeu. Mătușă, n-am vreme de pierdut. Păi, ceilalți cum dau? Eh, slăbește-mă. Du-te la ei și mă lasă 'n pace. N'o să mă iau la hartă cu una fără judecată ca dumneta.

Arde-te-ar para focului, nătângule, dar unde te trezești și cu cine crezi că vorbești așa? Când primarul nu-i în oraș vă faceți de cap. L-am batjocurit de se adunase lumea ca la iarmaroc. Eră cât pe ce să se repeadă la mine, obrasnicul. Să mai faci o jalbă la Primărie, Matei, că nu mai este de trăit cu așa pungăși. Dar tu ce ai? Te doare capul? Matei...

— Nimic...

— Un vis, nu e așa?

— Nici un vis. O veste. Ce știi tu!? Ții minte pe Profira și pe Sterescu? La fel și eu. Mi-a venit ceasul.

Mătușă Ileana lăsă în grabă coșul cu verdețuri lângă piciorul patului, își propti palmele în șolduri și începu :

— Va să zică ceiace mi-a spus Zamfira aseară, a fost adevărat. S'a lăudat către ea Safta lui Postulache c'o să te joace cum va voi. Ce ai căutat eri la drum? Avea gardul nevoie de proptea? Și când ți-a fost sete, mă rog, pentru ce ai cerut Saftei apă? N'aveai apă în bucătărie? Ți-eră sete, sau i-ai cerut așa, mă pricepi tu. Lasă că te

știu eu. Ți-a dat apă descântată. Așa 'ți trebuie. Ba mai rău. Să mai ceri Saftei apă!

Vine vremea când trebuie să te dai pământului. O înștiințare trimisă de Cel de Sus în timpul somnului. Ziua nici nu se putea așa ceva. Asemenea vestiri au primit și alții. Cine nu știe că Profirei, soția mindirigiului de peste drum, i s'a arătat, cu câteva zile înainte de a-și da obștescul sfârșit, Maica Domnului, că a mângâiat-o și i-a spus că mult nu va mai suferi și o va chema în cer? Acum un an, cârciumarului Sterescu i s'a prezentat Mai Marele Iadului cu batalionul lui de cornurați din lumea întunericului, cu torțe în mâni, cimpoaie și înștiințându-l verbal că peste cinci zile îl va aștepta la poarta împărăției cu toate onorurile cuvenite. Profira s'a fost dus, pornit-a și Sterescu: ea într'o parte, celalt în altă parte.

Bătrânul Tilici, tatăl, cam la aceeași vârstă l-a părăsit. Astăzi se va duce și dumnealui. Fiecare la rând, cum i se împlinește sorocul. Cu Ileana a ayut multe, căci eră din cale afară colțuroasă; totuși îi va cere ertare ca să poată plecă liniștit în drumul său. Este drept, gardul n'avea nevoie de proptea, după cum n'avea nici el nevoie de apa sălcie pentru vite, a Saftei. Dar ești om și greșești câte odată.

De ce să moară? Doar nu suferi. Cerul e senin și nu sunt semne că se va înoră; în privința trăsnetelor să n'aibă grijă. Pintilie nici vorbă să-i mai dea ciomăgeala făgăduită odată. Mușcat de câine turbat? Nu urlă și nu moare omul în... opt ceasuri.

— Matei, mai ieși afară. Va veni Zamfira, să te descante.

În toate cazurile visul cere desfășurarea unei realități oarecare. Aseară s'a culcat cam tulburat din cauza certe ce o avusese cu un trecător încolțit de Dulman. Oare nu cumva supărarea va fi influențat asupra somnului?... Acum însă nu poate fi vorba de vis ci de o veste ce i-a fost trimisă după cum trimise le-au fost și Profirei și cârciumarului. Femeia se află în cer, Sterescu în focul Gheenei, în veșnicul chin de a înotă în smoala topită și împuns cu țepoiul. Se va duce și dumnealui, căci a fost înștiințat. În cer? Când i se va pune păcatele la cântar, va plesni pârghia de greutatea lor.

Matei se cutremură. De judecată nu poți scăpa. Multe, prea multe păcate. Cine să le mai știe? Situația o știu numai contabili cerului cu catastrivele lor enorme, unde înseamnă la debit faptele cele rele și la credit pe cele bune. Pragul bisericii numai de două, trei ori pe an l-a călcat.

— Matei, ieși afară, la răcoare.

Lutul e al pământului pe care calci: l-a venit ceasul. Odată, un om foarte bătrân și evlavios, i-a spus: „pe cei buni Dumnezeu îi vestește cu trei zile înainte”. Trei zile, dar cu dumnealui e altceva: celor păcătoși le dă termen scurt.

— Aşa, mai plimbă-te. Ia seama la strat.

Trebue să iasă în oraş, să întrebe pe unul, pe altul, ce poate fi. Ceva bun, în nici un caz. Fie cât de rău, dar nu moartea.

Să se ducă. Unde? La preot? Va începe să-i spună ca din scriptură: Ia seama, omule, că ai suflet. Cu cât e mai uscat, cu atât mai tare îl arde focul iadului. Căile Domnului îți sunt deschise oricând. Păstorul e blând, nu te teme. Ia seama, ai avut odată un mare păcat. Uitase. Odată, un italian eră cât pe ce să-l corvingu să treacă la catolicism. Il încurcase cu Purgatoriul.

— „Drept priveghiați și vă rugați căci nu se știe ziua și ceasul când...” parcă așa i-a spus odată, părintele. Cum de i-au venit în minte, acele cuvinte? Să fie vr'un semn trimis de cine știe ce putere nevăzută? Nici nu mai încapе indoială. Ziua și ceasul când sufletul sboară și lutul... lutul rămâne lutului.

Mai adus la spate, cu fața mai palidă, cu mustața pleoștită și privirile tulburi, moș Matei a pornit-o domol pe fundătură, ocolind grămezile de gunoiu. La răspântie se oprește. Încotro s'o ia? Spre centru? Sgomotul i-ar face rău. Spre piață? Nici atât. O luă pe cea de a treia stradă.

— Hei, moș Matei, ce faci?

Se oprește aiurit. Avocatul Iancu Batog, bufonul baroului, s'a oprit la câțiva metri distanță și l' măsoră.

Potrivit de statură, cu fața arămie, privirile scăpărătoare, mersul sprinten și îndesat, ținând cotul umflat, pornit să lovească pe acel care l-ar atinge, ține în dreapta servieta. Gândurile îi sunt mai totdeauna la stupăria sistematică, mai niciodată la procesele dela tribunal.

— Ce este, amice? Nu cumva ți-ai închis socotelile și ai găsit la sold un plus de două sute lei?

— Două sute de lei.

— Da. Sunt banii ce mi-i datorezi. Știi pentru ce

...Așa, vezi! Se vede treaba că i-ai și trecut la credit fără să mi-i dai.

— N'am acum, coane, crede-mă: Dar, tot în oraș sunt.

— Știu. Și cimitirul e tot în oraș. Vorbă să fie, moșule. Mă știi că glumesc uneori. Dar să vorbim serios: parcă ți s'au mai slăbit balamalele, bre, omule. Ce gândești?

Moș Matei oftează.

— Rău, coane Iancule. Am veste. Trebue să mă duc.

— Serios? Ei, cum?

— Și zi s'au prezentat doi vestitori americani.

— Ihi.

— Și americanii aceia se strâmbau așa ca monițoi.

Avocatul imită după amănuntele povestirii, pe cel dintâi vestitor, lărgindu-și gura, mișcându-și urechile și fruntea, încrucisându-și privirile, de'l făcu pe moș Matei să înlemnească.

— Și zi se măreau și se micșorau ca duhurile necurate.

— Ihi...

— Nu e nimic, moșule. Ascultă-mă. Iți pun o întrebare, fără să fac aluzie la ceva, crede-mă. Dumneta ți-ai făcut testamentul?

— Testamentul?

— Da. Nu? E rău. Să vii mâine dimineață la mine acasă ca să'l talmăcim amândoi. Auzi? Bate palma cu baronul. La revedere. Avocatul se depărtă grăbit cu stânga în formă de unghiu drept, cu servieta în dreapta, reluându-și gândurile la stupăria sistematică.

Testamentul... mâine dimineață...

De ce nu și-a văzut de drum? Doar știa că avocatului Batog îi place să-și bată joc de cine i se nimerește. Dar cui i-ar fi trecut prin minte că în fața unui asemenea caz o să-i ardă de trăncăneală. L'ar fi rugat să mai stea puțin, să-i dovedească pe cât putea că el nu e bolnav, că dacă îl bănuște cât de cât, se înșeală amarnic. Dar cu cine să stea de vorbă? Cu asemenea om care până și în clipe de desnădejde găsește să râdă? Lume, ce lume!

O milă nespusă față de el însuși, îl cuprinse. O lacrimă, cum de mult nu-i mai răsărise, cine știe, poate încă de când eră copil, se furișă alunecând repede. Când porni dosul palmei s'o șteargă, nu mai avea ce.

Picioarele nu-l mai țin... Să oprească un trecător, să-i înșire totul, să se uite bine la el și să-i ceară părerea. Da, se va întâlni cu cineva, neapărat, și atunci...

— „Eeep! Moșule, ai lăsat urechile acasă?” Cât pe ce să-l dea jos caii. Ce cată prin mijlocul străzii? Dar birjarul pentru ce nu ține dreapta? Nu știe regula? Ah! Să aibă acum putere să svârle bățul în ceafa nesocotitului cum a mai făcut și altora! Să'l învețe minte. Poftim, să treacă peste tine, cai și trăsură.

Oare ceiace a văzut astă noapte n'a fost pentru ceiace eră să se întâmple acum? Căci n'a lipsit mult ca pieptul calului să-l arunce cât colo și pe urmă... să fi văzut tăvăleală.

Visul, da, nu poate fi decât o înștiințare de ceiace ar putea să se întâmple, dacă nu chiar ceiace trebuie să se realizeze. Inșă arătarea de astă noapte nu mai poate fi socotită vis. Este o execuție cu termen.

Diavolul, ca diavolul, dar bătrânul acela cu barba albă și cu privirea... Cine să fi fost? Sfântul Petru? Ași, sfântul acesta e por-

tar, nu trimis. Un arhanghel? N'au bărbii arhanghelii. Atunci? Cine știe! Cerul e plin de sfinți și poate fi trimis oricine. Dar ce caută diavolul alături de un sfânt? Fuge de tămâie dar mi-te de un sfânt care are puteri cerești și e tămâiat în miile de biserici de pe pământ? Se poate. Iși aduce aminte: când bătrânul a scos crucea, satana pe dată a spălat putina. Dumnezeu l-a trimis și pe el. Nici nu mai încapă îndoială.

Iată l' ajuns la poarta grădinii publice. După ce aruncă o privire în lungul străzii pe care nici el nu-și dă seama când a străbătut-o, intră înăuntru și o porni pe una din alei.

Se opri obosit și se lăsă pe iarbă sub un arțar. Ora zece. O vesteă ceasul dela primărie cu loviturile rare, ale căror sunete parcă erău mânate numai spre moș Matei, îi pătrundeau trupul, se grămădeau pe inimă. Ora zece, ora patru; Numai atât să mai vadă lumina acestei vieți?

O șopârlă se furișă, în partea cealaltă, și-l privi. Sări ca ars. Cine îl aduse în locul acesta pe care oamenii îl numesc grădină, pe când de fapt e un codru? Dacă în locul șopârlei ar fi fost un șarpe și s'ar fi repezit la el? Șase ore... Nici nu-i trebuia mai mult. Cine l-a adus? Destinul? Visul de astă noapte?

Se întoarse cu pași rari, cercetând cu băgare de seamă pe marginile aleiei mălitate, oprindu-se acolo unde o creangă uscată i se părea că se mișcă. Spre o bună pază, o îndepărtă cu vârful bastonului, ferindu-se de a o împinge prea tare în iarbă, de teamă să nu stârnească cine știe ce.

O trosnitură îl îngheță. A tras cineva cuibărit în tufiș. E mai rău decât în codru. Un glonte, venit cine știe de unde, te găurește. Iată o altă moarte: împușcat. La mușcătură de șarpe și la crimă nu se gândise încă. La o a două detunătură, mai puternică decât cea dintâi, moș Matei o rupse de fugă. Isbucnirile vesele ale câtorva liceeni hoinari, îl opriră și-i readuseră inima la loc.

Care altă moarte ar mai fi? Impuns? Nu e nici un animal pe aproape. Grădina e bine împrejmuată. Pe stradă va avea grijă: la răspântii se va opri și va cercetă. În fața curților, acolo unde va observa o poartă deschisă, nu va trece pe dinaintea ei fără băgare de seamă. Iar dacă se va afla cumva ceva, neapărat se va ascunde după copacii de pe marginea trotuarului până va veni poliția.

Subit! Iată ceva de cari nici prin gând nu-i trecuse. Cazi. Unul te ia de umeri, un altul se înhamă la picioare, te duc acasă. Ileana se pune pe bocit. Va chema doctorul? Ași, te îngroapă de viu. N'au fost cazuri când astfel de oameni se trezeau în drum spre cimitir? Cine să constate moartea? Un agent sanitar, seara, căci se observă mai bine și chiar dela distanță fără lumânări.

Odată, într'o seară, un astfel de agent venise ca să constate decesul lui Vasile Tilici, vărul, mort de nu mai știe ce boală avea. Ederă, liliac, salcâm, totul îi încurca vederea. S'a apropiat de gard, a închis complect un ochiu, — Vasile Tilici mai avusese și conjunctivită granuloasă — celalt pe jumătate, a intrat cu capul în liliaci și gâtul între două scânduri. A încercat să dea la o parte frunzișul ca să poată zări pe fereastră. Și după ce i s'a părut că a văzut fața mortului și cele două lumânări dela căpătâiu, a căutat să se retragă. Dar nu se putea mișca. Ducând mâna la ceafă simți o bucată de sârmă. Pintilie, pe atunci tartorul haimanalelor, îi făcuse festa. Când agentul isbuti să se elibereze, se porni o muzică infernală, zeci de pumni de țărăni se spulberaseră în văzduh și toată mahalaua fundătorei, stârniță de copii și de câini, se arătară la drum. Funcționarul o luase la picior și văzându-se scăpat de praf, deschise în întregime ochii și-l rugă pe Matei să-i dea o oală cu apă, că săpun antiseptic avea în buzunar. Constatase decesul. Așa se constată și astăzi: te îngroapă de viu.

Trebue să fie văzut de un om serios atunci când Ileana se va grăbi să ceară dela primărie autorizația de înmormântare. Nu merge așa. Oare cu cine să vorbească? Să-i spună că dumnealui are credința nestrămutată că va fi îngropat de viu. Doar așa va face pe acela să-l întoarcă, să-l sucească, să-l ciocănească, să-i strângă mâna, să-l ciupească de urechi, iar de va fi nevoie, să-i facă o injecție.

Înștiințare că trebue să se călătorească! De-ar ști Cel-de-Sus cât a suferit de pe urma arătării, I s'ar face milă și ar opri sentința pentru altădată. Va trăi de acum înainte așa cum scrie legea creștină. Ori de câte ori va fi biserica deschisă va intra înăuntru. Va propune preotului să fie primit ca ajutor de țârcovnic, fără nici o leafă. Numai la trasul clopotelor să nu fie trimis că nu poate urca treptele până sus. Va lua câteva din cărțile cele sfinte și le va da la cartonat pe cheltuiala sa. Tot ceiace-i va stă în putință va face pentru sfântul locaș.

Se oprește. O poartă deschisă, totuș nici o mișcare. Poate să-și vadă, nesupărat, de drum. Să cate îndărăt dacă dela grădină până aici au mai fost porți deschise? La ce bun? Doar a trecut de ele. Totuși n'ar fi rău să privească în urmă, să nu fie vr'o mișcare nepotrivită... Niciodată nu e bine să întorci capul.

Dar aici? Tiii, cum de uitase? Așa uituc! Să nu-și amintească de doctorul Ionică Pașa! Putea să se facă ora și patru; dar la bătrânul con, Ionică, acela căruia, odată, i-a scăpat ca prin minune de la înec unicul copil, ajuns avocat, nu s'ar fi gândit. Conul Ionică Pașa! Ce uituc! Să ajungă mai repede, să-i spună totul.

Ce răspuns va căpăta? Care altul decât acela că dumnealui nu e în toate mințile? Toți doctorii sunt la fel: trebuie să mintă. Unuia, căruia i s'a apropiat funia de par, n'o să-i grăiască: „S'a isprăvit cu dumneata. E lege pentru toți. Îți doresc din inimă călătorie sprince-nată“. Își va bate joc de visuri, de arătările trimise unor anume oameni; dar doctorul nu va putea întoarce destinul celui înștiințat. Totuș va întrebă. De ce să nu-i ceară părerea?

Cât de frumos a aranjată curtea! Salcâmiu toți sunt acum tunși à la garçonne. Ce sumedenie de trandafiri!

Altă dată urcă mai ușor treptele de piatră și sala de așteptare nu eră atât de departe. Se apropie ceasul când...

Și ce miros! A mai simțit odată, de mult, un astfel de miros. Unde? Tot aici și la spital când a fost dus jumătate viu, jumătate mort, în urma unei bătăi la alegeri.

-- A, Matei... Ce faci? Așa de rar pe la mine! Dar ce ai? Reumatism? Ceva mai rău? Intră înăuntru să mai stăm de vorbă...

— Am înștiințare, coane Ionică, Vezi, dumneata, în cărțile dumnevoastră nu se spun asemenea cazuri. Am veste. Dumneata știi ce înseamnă să ai veste? Dumneata știi de Profira și de Sterescu? Poate n'ai auzit. Să-ți spun eu ce înseamnă o înștiințare, cum a fost cazul cu ei și cum a fost cu mine...

Este ceva. Pentru ce doctorul a eșit îngândurat? Fără indoială: trebuie să se ducă. N'a fost vis, căci atunci ar mai fi sperat de scăpare, ci o înștiințare. Ce să răspundă Ionică Pașa?

Ce va fi făcând oare de întârzie? Va fi cercetând cărți cari să lămurească asemenea cazuri? N'are, căci l-a întrebat odată. Intre atâtea mii cari umplu cabinetul nu se găsește cel puțin una de visuri sau un trepetnic, nici în românește, nici în altă limbă.

Explicații? Îngândurarea conului Ionică Pașa spune mult, spune totul. Nimic nu poate fi ascuns. Decesele? Tot așa se constată: dela distanță.

Va rugă pe doctor să-l cerceteze atunci când se va spune că a trecut în lumea umbrelor.

Ileana, ce știe? Se poate întâmpla ca fratele său să fi murit, să-l fi lăsat moștenitorul averii; dar decât avere pentru zece vieți și câteva ceasuri de traiu, mai bine sărăcie și ani de viață, ca până acum. Nu-i trebuiesc banii. Lui viață îi trebuie, fie cât o fi, dar vestitorii să vină când îi va chema el.

Doctorul își face apariția, urmat de servitoare care aduce o sticlă învelită cu hârtie verde.

Moș Matei tresare. Ce va fi având sticla? De ce domnul Pașa

e atât de tăcut? Vrea să facă experiență pe seama lui Matei? Să nu-l împingă păcatul. Astfel de încercări, urmate uneori de câte o descoperire, nu se pot face pe un mort, ci pe unul viu care plătește de cele mai multe ori cu viața. Doctorul Ionică nu va putea executa nimic, nimic, pe seama lui Tilici, pentru că el vrea să trăiască.

— „De ce nu te liniștești, prietene? Fi-i pe pace”. Zâmbetul doctorului! Are în el ceva din seninătatea desăvârșită a cerului; dar și din întunecimea omoritoare a tartarului.

În viața lui n'a avut decât de două-trei ori nevoie de ei. Ca să te duci la un astfel de om trebuie să-ți amintești visurile cu nouă zile în urmă, să cercetezi cărțile și caetele suplimente cu deamănuntul, să nu se fi spart fără motiv sticla de lampă, furtuna să nu fi rupt vr'o creangă din livadă, să consulți o ghicitoare și la urmă să-i calci pragul. Știe că Ionică Pașa nu eră din aceia cari se numesc doctori și de cari trebuie să te păzești: el eră tămăduitor. El nu învățase ci așa eră născut să fie... Nu e de înțeles ce caută sticla...

— O doctorie care îmi va ajuta să constat boala. Dumneata suferi. Beà.

Altă drăcie. Moș Matei bolnav? Orice, asta nu.

— Nu sunt, coane Ionică, să mă crezi.

Nu vrea să atingă sticla, întâi s'o vadă. Conul Ionică îi îndărtează mâna.

— Sub influența luminii s'ar produce o reacțiune chimică și atunci nu voi putea constata...

— Reacțiune? Domnule Pașa, coane Ionică, spune-mi ce vrei să faci cu mine? Experiență? Vrei să mor? Ce otravă are sticla de nici lumina zilei... Oare visul...

— Liniștește-te, măi omule, pentru Dumnezeu. Cum să mori? În casă la mine? Ei, drăcie...

Matei holbează ochii de ar fi în stare să înghită pe doctor. Întinde mâna să apuce, sticla. Mâna îi tremură. Conul Ionică îi propoște ceafa pe speteaza scaunului, vără gura sticlei în gura lui moș Matei, ajutat de servitoare. Când jumătate din conținutul ei fu înghițit, se opri. Buimăcit, încearcă să se ridice, dar nu e lăsat.

— Stai liniștit zece minute. Nu-ți cer mai mult.

O moloșeală amețitoare îl cuprinde.

— Coane Ionică, lasă-mă.... Sunt pe drum.... E patru? Nu... Douăsprezece și douăzeci... Dece s'o fi mișcând atât de repede acele de pe cadran? Când o iau înainte, când înapoi...

Visează? A murit? Cine știe! Zărește, sau i se pare, mâna doctorului plimbându-i ceva pe sub nas.

Pendula bate rar cinci. Cufundat în fotoliu, Tilici dormea încă. Din când în când o muscă dă ocol feții, se așează pe frunte, se lasă pe nas, pe obraji. Tun.

— Matei, scoală.

Doctorul încearcă să-l trezească; îl strigă în șoaptă, îl atinge pe la urechi cu o foaie de hârtie, îi mângâie fruntea. Nimic. Il apucă de umeri. Tilici sare.

— Da, eu. Ce spui? Unde sunt?

Iși duce mâinile la ochi. Nu e acasă la el, ci la doctorul. Pașa.

— Domol, nu te iuți. Vezi că vin vestitorii...

Vestitorii? Ah!

Moș Matei începe să tremure. Privește pendula.

— E cinci?

— Trecute.

— Coane Ionică, ce spui? Se poate? Nu. Ai dat acele înainte. Unde-ți este ceasul din buzunar? Ce spui? Nu sunt cinci, trei, poate.

— Ești bun de legat. Cum să dau ceasul înainte?

— E visul, înștiințarea, coane Ionică. Înțelegi? Vestitorii aceia...

— Ești prost. Te-a ferracat Safta cu apă. Asta e totul. Bine ți-a făcut.

— Coane Ionică, nu cred. Profira, Sterescu.

— Ești prost. Uite ceasul de buzunar.

— Coane Ionică, înștiințare cu termen...

— Ești prost. Unde ți este, măi omule, termenul? Dacă ar fi fost înștiințare te duceai la ordinul categoric al lui Aghiuță. Lasă-mă în pace, tu nu vezi că-ți lipsesc atâtea doage?

— Coane Ionică, nu mai mor?

— Mai târziu.

— Când?

— Intreabă pe Safta.

— Va să zică a lucrat cu fermece. Dar cum a putut să-mi dea un așa vis? Eu nu înțeleg. Să-mi trimită vestitori?!...

— Da. Să te păzești, căci a două oară nu mai scapi.

Ptiu, drace. Desigur, numai Safta i-a făcut-o. Și pentru ce, mă rog? Că i-a făcut cu ochiul de vr-o câteva ori? Păi ea nu i-a zis că el e ghijoi berbant? Că i-a dat ajutor ori de câte ori a putut, neobservat de Ileana, ca să-și adune orăteniile de pe drum? O facere de bine, mai la urma urmei. Că-i scoate apă când o întâlnește la fântână? O pomană. Că-i spune că ea are ochi frumoși cum nu i-a mai fost dumnealui dat să vadă? Că a încercat odată s'o mângâie. Nu-i eră destul că ea îl râdea mereu? Trebuia să-l mai fermece? Auzi dumneta, ce să-i dea în gând Saftai?

— Și zi sunt scăpat, coane Ionică,
 — De o camdată.
 — Sigur? Hotărit?
 — Foarte sigur și foarte hotărit
 — Mă duc să spun Ilenei că Safta... Ba ferească sfântul de așa păcat. Nu le-ar ajunge fundătura pentru păruială. Ileana cam știe, dar cred că încă nu e ea sigură. Vezi ce sunt în stare să-ți faci femeile, coane Ionică? Să te distrugă, ru altceva. Ce nu putea să-mi faci Ileana? Nu mi-a făcut săraca. Și Safta? Să-mi fi spus că eu nu sunt un om tocmai frumos, că pe când ea împlinește acuş trei zeci și opt de ani, eu am iaca, ceva mai mult. Că sunt însurat, că nu se poate și dacă odată și odată o fi ceva, o speranță într'un târziu, să vadă și să nu-i mai țin calea. Ce nu putea să-mi spună? Dar așa? Auzi, dumneta, coane Ionică: moștenire, miliardar, bancă. E lucru constatat ce mai una alta. Safta nu-i decât dracul gol. Când să crezi că ai pus mâna pe ea, te și trezești cu vestitori. Și încă ce vestitori?! Ai morții, de te bagă în sperieți. Ptiu, lua-o-ar dracul!

Da... vorbirea-i că-i frumușică bătu-o-ar focul. Ce mai una alta, Coane Ionică, are niște ochi!

— Da, cu draci *Vestitori* în ei.
 — Na, acu și D-tale iar mi-i pomeniși, bată-i tămâia.
 — Ba mai bine ți-ar bate doagele care-ți lipsesc la cap, du-te și... vezi să nu-ți iese Safta în cale.
 — Săltica! Că bine zici, numai de n'ar afla Ileana. Bată-i pomena de vestitori... Da... da... să știi că ochii drăcoși ai Săftichii i-au trimis....

N. Bogescu.

POVEȘTEA NEAMULUI.

D A C I I

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Trăia de mult în scorburi de munți și 'n păduri
un neam cu bărbați feroși la privire,
cu suflete aspre, crescute în larguri de fire
și cu femei minunate, cu obraji de răsuri.
Nu aveau dușmani în lume pe care să-i teamă;
în mijloc de codri crescuți, între fiare,
aveau doar un rege, o țară și-un soare,
pe care-i iubeau cu respect și cu teamă.
Zamolxe din ceruri le da curaj și tărie,
mergeau chiotind sălbatic spre moarte,
nu iubeau ale vieții nimicuri deșarte
și totuși neîntrecuți erau în chefuri și veselie.
Viața lor se scurgea liniștită și plină de soare
între munții care-i adăpostiau ca pe frați.
Li creșteau ca pe fiarele lor bătrînii Carpați
și-i hrăneau ale Danubiului cîmpii roditoare.
Și timpul trecea. Puterea lor devenea cu fiecă clipă mai mare.
Puternic struniți de-a lui Decebal mână,
făcuseră țara lor peste multe neamuri stăpînă
și răsunau plaiurile lor de cîntece de sărbătoare.

ROMANII

Atunci, un neam puternic dinspre soare apune,
 care cu sabia își făcuse loc sub soare,
 oameni încercați în războaie și cu glorie nepieritoare,
 doritori cu alte victorii trufia să-și încunune,
 au pornit către ale Daciei plaiuri îndepărtate.
 Peste bătrînul Danubiú pod uriaș au durat,
 către Sarmisegetuza, cuib de munți apărat,
 și-au îndreptat cutropitoarele armate.
 Traian, cel mai viteaz dintre 'mpărații romani,
 jurase să 'nfringă a Dacilor temută putere,
 să vadă cum țara lor deapururea piere
 și în tărînă să-i vadă pe temuții titani.
 Ani de-a rîndul nebiruiții romani legionari
 s'au străduit vulturul din munte să-l scoată;
 dar cu Dacii în rînduri lupta țara toată
 și apele și munții și bătrînii codri seculari.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DECEBAL

Cînd cu cutropitoarele-i armate,
 Traian învinse porțile cetății
 și-și arată trufia lui dreptății,
 muriră 'nvinșii cu seninătate.

Iar Decebal prin ziduri sfărimate,
 privind dărîmăturile cetății
 și mort deapururi visul libertății,
 își puse capăt vieții sbuciumate.

Traian, văzîndu-l cum se prăbușește
 ca un copac de trăsnet săgetat,
 simți că 'n suflet remușcarea-i crește.

Atunci, cu sufletul îndurerat,
 le zise tuturor cu glasul stins:
 „Romani, vă fie pildă-acest învins!”

D O C H I A

Născută 'n munți, alături de stejarul
ce falnic frunzișul își leagănă 'n vînt,
văzînd în robie al patriei scump pămînt
munților girbovi își plinse amarul.

Crescută sălbatic în vârfuri de munți,
obrajii ei tineri înfloreau ca răsura;
ca trestia îi era sveltă și 'naltă făptura,
tresărea firea întregă la pașii-i mărunți.

Ochii-i genuni de 'ntuneric erau,
gura — o floare crescută în soare —
glasul — șăgalnic murmur de isvoare —
trupul — ispită pentru acei ce-l priveau —

Dintr'însa Traian să își facă soție voi!
dar ea, ne 'mblinzită dușmană a celor ce țara-i prădară,
ca vîntul de iute, ca fulgul ușoară,
pe creste de munți, plîngînd, pribegî.

Și într'o zi, cînd următorii păreau a o prinde,
spre cer înaltă o rugă fierbinte:
Zamolxe-ascultă a ei rugăminte
și prefăcută în stîncă, simți cum somn greu de piatră-o cuprinde.

C O L O N I Z A R E A

Spre Dacia Felix Romanii în roiuri porniră,
pe plaiurile acestea să-și caute norocul;
în munți și în cîmpie veniră și 'n tot locul
cu 'nvinșii lor din luptă viața-și înfrățiră.
Murise vrăjmășia din vremea 'ncăerării:
Romani și Daci alături viața-și petreceau
și orașe noi și sate pe plaiuri înfloreau,
ducînd o viață nouă sub soarele 'mpăcării.
Zamolxe și cu Joe credința-și contopiră:
li se 'mplinise doară și lor de-acum sorocul.
Lui Christ Nazarineanul ei îi lăsară locul
și de pe culmi păgîne puterea-și prăbușiră.
Și vremea-și toarse 'n tihnă eterna ei urzeală:

din cele două neamuri topite laolaltă,
 dintr'o împerechere cum nu fu 'n lume altă,
 al nostru neam își dete făptura la iveală.
 Și timpuri fericite își depănară cântul:
 din slavă 'ntineritul stăpin al lumii soare,
 privea cu bucurie a țării sărbătoare
 și roade însutite ne dăruia pământul.

B A R B A R I I

Atunci, din fund de lume, pe cai mai iuți ca gândul,
 sălbatici ca furtuna, ne 'ndurători ca iadul,
 barbarii își croiră prin țara noastră vadul,
 călcându-ne pământul și în sînge frămîntîndu-l.
 Barbarii Huni, Gepizii, Avarii și Tătarii,
 prin sabie și sînge trecură biata țară;
 în hoarde nesfirșite moșia ne-o prădară,
 pustiu lăsînd în urmă al nostru plaiu barbarii.
 În munți căutând scăparea, Românii pribegiră;
 cu vulturii 'nfrățindu-și amara lor durere,
 priveau cum bogăția iubitei lor țări pier
 prădată de barbarii ce lumea cutropiră.
 Atunci născu în codru a doinei melodie
 cîntată lung din frunză și plînsă din caval;
 se 'nfiripa într'însa al răsvrătirei val
 și 'ndurerarea celor plecați în pribegie.
 De-atunci străbunii noștri de-apururi s'au legat
 cu codrul și cu munții, cu văile umbroase,
 durerea lor și-au plîns-o în doine tînguioase
 și 'n ruga către ceruri credința și au durat.

(Urmează)

P. Cornelli.

In vacanță...

... și-i ultima oră dintr'un an de școală!...

În clasa lungă dreptunghiulară, cu zidul spart înspre soare-răsare în trei locuri — ferestrele, — liniștea se plimbă cu gravitate ca un sacerdot cu nasul în vânt, dela un colț până la celălalt. Câte un bâzăit de muscă ne gădila timpanul ca un fluer de tren obosit, auzit departe, pe văi. Ne-am crede dincolo, dacă figura profesorului nu s'ar desemna în linii puternice pe catedră, ca'n ultima oră. Și-a uat o poziție de poet visător și'și micșorează ochii din ce în ce. Gândește? Unde? La ce o gândi? O, desigur, la multe și cu mult în urmă. Anii s'au dus, cenușa timpului s'a așternut, lăsându-le doar mici găuri pe unde să răsufle. Și cum respiră ei? Nu știu!... — dar observ că profesorul și-a trecut privirea prin geam, prin tremurătoarele frunze ale plopului, și s'a oprit... undeva — departe... poate tot la ultima oră a anului de școală... Zâmbește... O muscă a luat-o cu suișul din vârful nasului, pipăie cu antenele pielea plină de roșeață. E gața să-i intre în scobitura ochiului, dar și-a recules gândurile. Privirile lui din nou se agață de-ale noastre, înlănțuindu-se.

— La țară, în mijlocul naturii, veți spăla apele minții voastre de nămolul unei oboseli; acolo veți înțelege tot, căci veți prinde visul, depănându-l în vre o seară liniștită așa cum... cum... De ce'i joacă un bob de lichid în orbite și de ce încearcă să și-l șteargă cu batista?

— Apoi când veți veni în toamnă, vă veți simți mai puternici, spre a urcă încă o treaptă pe scara vieții... Acolo, la țară, așa cum... cum... Înțelesei cuvintele rostite în surdina și pricepui rostul lacrimi-

lor. Colegul meu de bancă — Melu Cornea — țacăneă în capacul băncii cu degetele, închipuindu-și-l un nesfârșit șir de clape ale unui pian... „Acolo, veți înțelege tot, căci veți prinde visul așa cum... cum...” și Melu prinse să vâneze cu privirea o muscă ce trepăduia pe banca de stejar lustruit. O seamă de vedenii își scuturară lumina în creierul său, ca un crin alb când i se scutură polenul și dintre toate, — ca 'n vis — prind să-i defileze: domnul de Limba Română, conacul moșiei din Mândreni... câmpul înflorit, pe care, poate în aceste clipe, vor sburdă copiii după fluturi și... și satul!...

O învălurare de adiere de vânt răcoritor pătrunse prin fereastra semi-deschisă, ca un șuvoi de apă rece dintr'o pompă înțepenită în colț de stradă. Melu își trecu mâna prin părul învălmășit, aruncă o privire colegului din față, care 'i făcuse o cruce pe gât cu cerneală, și 'ndată gândi că... e ultima oră... altfel... Clopoțelul chiui vesel, răsunător, pe coridoare, scăpat dintr'un serviciu obositor și glasul său trece pe la fiecare ușă șoptindu-i:

— S'a sfârșit... a fost ultima oră și visul începe așa cum... cum...

* * *

Se deșteaptă... Privi cu ochii 'ncețoșați încă de ceața somnului obositor. Și-i frecă puțin cu mâinele, apoi urmă cu gândul privirea prin cameră.

— A, nu! aici sunt la Mândreni, iar nicidecum în clasă, în ultima oră... Visai ceva? Da și nu! Stăi... par'cam vorbit cu cineva în vis... — da, c'un tânăr din sat, care părea trist... Și nu-și mai aduce aminte de nimic. Puah! o pasăre a răs în geam, învăluită de lumina orbitoare a soarelui. În camera de alături, aude cum tăcerea necuvincioasă răsfoește prin cărțile lui. Iar prin geam o rază de aur îi căzu săgeată în ochi, așa cum o piatră se dă de-a duduțacul în apa liniștită a lacului. Ușa glăsui din țâțâni și conu Cornea se ivi cu ochii luminați.

— Ionică, facem o plimbare?

— Cum de nu, tată... tocmai eu să nu fiu gata la așa ceva?

— Atunci lasă lenea... Altfel e aici, nenișorule!...

În câteva minute, Ionică fu gata îmbrăcat. Cu el își mai luă și frișca, știi... ca să oțărăscă pântecul calului. Afară, în grădina care respiră sănătate, svoneau a voioșie trei glasuri de privighetori. Trilul sacadat, tremurând pe coardele argintii ale aerului răcoros, pătrundea pe fereastră, îndulcind privirile lui Ionică. Când pași printre pomii înverziti, împovărați, de omătul florilor, un gând îi alergă departe, peste ani, și dădu din cap cu duioșie:... „Privighetoea e pasărea care te-adoarme prin cântecul ei... E glasul învățăto-

rului ce poate o ascultă de sub crucea din cimitirul Mândrenilor... „nu-i stricați cuibul, nu-i luați puii, și mai mult, nu o omoriți...”

Stătu în loc; o rază furișată printre frunze, se juca pe fața lui plină de seninătate.

- Tare, mare, nene Mărine?
- De domnișorule, cum vezi...
- Ți-i cald rău, nene Mărine?
- Asta nu-i nimic... să vezi...

Ionică vru să pipăe dogoarea cu ochii. Se răsuci însă în șea, învăluind într'o pioasă privire, satul aruncat ca o brazdă de iarbă pe un mal de nisip. Biserica înaltă, privește până departe cele trei drumuri, apucând în trei părți.

— Domnișorule, boeru e om bun și-l rugăm și noi cei obidiți să ne ia pe jumătate din muncă. Numai putem, domnișorule. E secetă... porumbii se pălesc... și muncim degeaba... Puneți și pentru noi o vorbă bună și Dumnezeu să vadă binele ce 'l faceți.

-- Lasă Moș Tudore, n'avea grije!... Ce păcate și pe oamenii ăștia, gândi Ionică îndreptându-și calul pe răzor, ca s'apuce apoi pe drumul ce duce la conac. De-asupra, un foc ardeă în cer, lăsând să cadă jăratec peste frunzele porumbului pălit.

— Știți domnu Ionică, așa e de când s'a 'nceput treeratul... Veselie, atâta cât poți să te adăpi că să nu-ți mai fie sete de mult timp. Și fetele cântă, se iau de mână, aruncă snopii 'n tobă... ba câteodată își dau brânci în glumă. Câte din nenorociri nu se 'ntâmplă... Acum un an, una a căzut în toba mașinii și praful s'a ales din tot trupșorul ei...

Ionică ascultă în tăcere, cercând să facă ochii cât mai mari: „Cine-o fi fost nenorocita de-acum un an? El nu știe; n'a fost aici; eră la băi, la Tekirghiol. Nu 'ndrăsnește să întrebe nici pe moș Dinu, fiindcă povestea are să se lungească. Dealtfel, bătrânii închid puțin ochii, privesc ceva pe pământ și 'ncep să depene firul dela cap. Dacă însă n'ai fost atent la sfârșit, ei zâmbesc deșirând ața de pe fus și iar torc firul rupt.

— Hai, Mărie, nu te lăsa... ducă-se lenea încolo. Și fata Mărandei lui Boldan, imbujorată la față, învirtește snopul în aer, îl desleagă, apoi l'aruncă în tobă. Dincolo de orizont, soarele prietenos își micșorează feștila luminii din părțile acestea ca s'o aprindă pe alte meleaguri. Seara se târăște fumurie peste câmp.

- De ce plângi, Mitiță ?
- Mă... mă... ba-tte-te tata... și și șterge ochii suspinând.
- Cum te bate, Mitiță...
- Bine...
- Ai făcut ceva rău acas' ?
- Nu..., dar mi-a luat vaca la ob... obor.
- Da tu'n ce clasă ești, Mitiță ?

Copilul tace... privește pe sub mână când la Ionică, când spre obor unde-i sbiară vaca.

- Și vorbește Mitiță, că doar nu's mâncător de oameni...
- A treia... primară...

Pe ulița satului, un om cu cămașa rășfrântă la piept, lasă să se vadă carnea arsă de soare. Grăbește spre obor, vorbind singur. Pe-aceiaș uliță, dar dela primărie în sus, Mitiță fugе tot uitându-se 'n urmă...

Pe drumul care duce dela conac la Hotărani, un car întârziat scârțae în seară. Ca un nour știrbit pe cer, de subt car rămâne 'n urmă colbul, ce se destramă pe câmp. Și umbrele conacului se târăsc alene tot mai aproape, gata să se înece în apele liniștite ale râului. Aci, subt o salcie plecată de vreme, Ionică fu mișcat de o viziune puternică ce i-a surâs cu zâmbet de satisfacție. Visuri și visuri așa cum... cum... Cine nu-l lasă să gândească mai departe de cât până la acest „cum“...? Acum nu mai e copil -- e doar licean într'a șaptea !... — însă și-aduce aminte așa de bine de tot... Locuri sfinte, peste care amintirile murmură tainic de câte ori amurgul co-boară. Și cine știe?... Măine-poimăine va fi student la universitate; iar când va mai veni pe-aici, va găsi multe schimbări. Timpul aduce multe. Li vor năvăli în minte imagini colorite în culorile apusului de soare, însă nu le va mai adânci cu aceiaș duioșie... „Când voi fi mai mare, mă voi îngriji și de învinșii soartei... Acum, ce pot face?... Visuri... visuri, așa cum... cum...”

Un stol de rândunele a plecat ieri cam pe la chindie. A ciripit mult și-a salutat duios. Așa a făcut și-un cârd de berze, iar mai apoi cocorii... Prin viile cu frunza de aur, strugurii stau ciorchini, copti și rumeni. Pe cărarea umbrită ce duce în mijlocul viei, un car se roagă de o butie să-l erte că nu mai poate! Culegătorii stropșesc înaintea strugurii în hârdaele pline. Bacchus se bucură în ceruri și cântă pe pământ... Căci mustul țășnește de subt știrca ce nu cruță...

DATIŢA

Trei frunze 'ngălbenite au închinat metanii în geam. S'au agăţat murmurând sfâşăetor... Ce o fi cerând foile până n'a cade? Viaţa? Ionică le-a urmărit cu ochii stinşi prin fereastră, dar n'avea nici o putere. Apoi s'a întins din nou să citească la masă, sau să-şi rânduiască cărţile în bibliotecă, ca s'o 'nchidă apoi şi s'o privească din mijlocul încăperii. Taina cărţilor... atâţia oameni aci... Pe fereastra semi-deschisă, alte trei frunze s'au târit pe covor. Şi umbrele amurgului învăluiau tot în cenuşiu. De departe, toamna plecată pe cărja vremii, grăbea gârbovită...

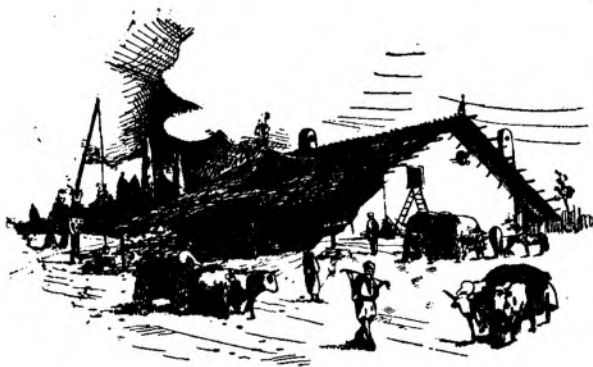
* * *

Nori posomorâţi colindă pe cerul mohorit şi-un şfic cu vânt înţepă dureros. Din nou cocorii au plâns pe câmpul învăluit de tăcere, cu miştea arsă şi râul trist. Nici un car nu mai scârţăe... praful nu se mai destramă de subt roatele ce cântau a vreme uitată.... Dar, nici umbra conacului nu se mai trezeşte până 'n marginea râului, unde s'ar putea îneca. Numai cerul înalt şi mohorit îşi stoarce lacrimile reci pe batista lucie a apei. Conacul doarme în umbra violetă, peste care se cerne o bură ca de fum.

...Şi mâine, Ionică va sta în altă bancă, şi acelaş profesor va începe: „e prima oră, aşa cum...”, a fost şi pentru mine, pe vremuri!..”

George Panclul.

FLORI ÎN SOARE

..... **I**NTINS alene în chaiselongue, urmărește absent printre ramurile pomului de de-asupra, nourii albi, delicați, puf de păpădie suflat în văzduh, cari se ridică molatic, pe sub zare...

Urechea lui e atentă numai la poartă. De câte ori tresare clanța, de afitea ori tresare și el...

...De departe, au venit bătăile ritmice ale ceasului dela „Palat“ : una! două! trei! patru!

Privirile au părăsit nourășii albi, și au fugit neliniștite, spre poartă...

Nimic! Nu vine... Iar înfirzie! Cum i-e obiceiul! Obiceiul ei! Și astăzi... astăzi nu trebuia să vină „ca de obicei“! Trebuie să se gândească că doar azi se mai văd, și pe urmă... tocmai la toamnă! Doamne, multă vreme, prea multă vreme! O vară întregă!

Pleoapele i-au bătut repede, ca niște aripi de fluture... Iși plimbă ochii plictisit.

Grădina! Aleele! Stufărișurile! Pe unde a copilărit! Mărul rotat, pompa, chioșcul... Le înregistrează pe toate! Banalități!... Asta îl preocupă pe el? Când ești plictisit n'ai dispoziție să filozofezi! Amintiri : banalități!

Iși plimbă ochii peste tot;

— Și totuși...

Ochii s'au oprit pe tufa de liliac de lângă măr :

...Acolo, lângă tufa aceia de liliac, a sărutat-o pentru prima oară pe Genel! Cum eră ea de îmbujorată, și cum i se mai băteau pleoapele! Iși amintește că a comparat-o atunci în gând, cu o floare de cais...

Privirile i se plimbă nostalgic.

...Și colo, rondul de unde culege florile cele mici și mov! Floarea

DATINA

pe care îi place să i-o dea, ca s'o prindă la rochiță. O mică patimă! Și ei i-e dragă, acum, floarea aceasta mică și mov! Acum, cui o să mai întindă floarea?...

Iar e trist. Privirile urmăresc nourii...

...Și el, el o ceartă de întârziere! Cum poate fi așa de rău? Ea acum, desigur, c'o fi plângînd! Totdeauna plînge cînd se despart. Ca doi copii! Oare nu-s copii?... Ea o fi plîngînd...

Pleoapele i s'au bătut iute.

...Printre ramuri, sus, sus de tot, nourii pufoși alunecă pe zare, ca niște batiste albe, plutitoare...

La »Palat«, a bătut încă o jumătate...

Iar e nerăbdător... Că doar azi se mai văd! Și rău te mai plictisești cînd aștepti! Mai ales la gară! Bineînțeles că el nu-i la gară! Stă comod pe chaiselongue, în grădină! Nu-i la gară! la gară... Cine o să fie la gară? Ea, c'o să plece! La gară... și 'n tren...

Clanța a tresărit. A tresărit și el. Nu-i nimeni, vîntul...

Iar se plictisește...

Rău e să aștepti! Te plictisești grozav! Și ea nu mai vine! Ei-ei!... Dar... să fie cuminte! Ce-ar fi dacă ar număra nourii?! Așa, de exemplu, până la... la două zeci!

Cu ochii printre ramuri, numără...

...nouăsprezece, două zeci!

A întors capul spre poartă: nimic! Iar o să numere; dar numai pînă la... la 6!... Unul! doi!... trei!... cum? s'au isprăvit?... ba, iată, patru!...

Clanța s'a isbit, lovită.

A sărit drept în picioare. Dar, stăpînindu-se, s'a întins la loc, și s'a făcut că doarme. Inima-i bocănește, ca ceasul lor cel vechiu, din iatacul bunicăi...

A distins cîteva glasuri, șoptite convențional, cari se apropie... Una trebuie să-i fie la spate... Un fir de iarbă-i gîdilă urechea stîngă! Dar, n'o să se dea bătut!... Acum, firul de iarbă, s'a coborît mai jos, pe obraz... Inima-i bocănește: boc! boc!... Nu mai poate răbdă...

A ridicat pleoapele... Două glasuri au țipat, surprinse, și s'au mistuit Ei, degeaba, că le vede! Colo, la stînga, în tufișul cel mare de liliac! Da-da, vede brațul voinic al Rodicăi! Și rochița ei bleu!... Acum o distinge și pe Riri! Inelele părului ei, blond!

A mutat capul. Fiindcă a tresărit în el, tristețe dureroasă. Pe Genel vrea s'o vadă! Ce-și pierde el vremea cu nebuniile Rodicăi, și ale lui Riri?... Unde-o fi Genel? Și oare știe ea, că pe el îl doare, acum, inima?...

Privește atent pe alee 'ncolo...

Cum? Genel între flori? Intre florile acele mov? Oare... cum? O fi și ea tristă?...

Dintre tufele de liliac, s'a profilat la capătul aleii, silueta mlădioasă a lui Genel. O vede cum vine, cu mersul ei elastic și elegant, îi vede picioarele fine... Lumina strecurată printre ramuri, îi pune stropi colorați pe umerii albi, și pe sînul delicat rotungit sub rochiță...

L-a zărit: Genel rîde acum însořit și fraged...

Cum? Nu-i tristă? A avut el, dreptate...

Și Genel rîde, rîde luminos... Acum e lingă dînsul, aproape, că-i simte și parfumul ei de violete, desprins din păr, și depe haine. Nu mai rîde:

— Ce ai Gelu? Ori, poate, nu-ți pare bine că mă vezi?

El zîmbește silit...

— ... spune!

Dar tufele de liliac s'au despărțit în două și două umbre au sărit spre făcerea încordată:

— Genel, îl vezi? Răutăciosul ăsta...

Genel s'a întors spre Rodica, ascunzîndu-și nemulțumirea de adineori;

— Ce-i?

— Ne-a păcălit...

— Nu mai spune! Cum?

— Noi l-am crezut adormit...

— Și?

— ... și el nu dormea!

— Bine, dar pentru ce trebuia să doarmă?

— Ca să-l necăjim c'un paiu!

— Și ați făcut așa?

Fetele rid sgomotos, ținîndu-se amîndouă de după gît:

— Ba bine că nu!

Genel și-a strecurat o privire duioasă, mîngîietoare spre Gelu. El ține capul puțin plecat: gîndurile i l-au plecat.

Riri o iscodește pe Genel cu coada ochiului; zîmbește ștregar, cu înfloriri de gropițe în obraji:

— Îți pare rău, Genel?

— Dece?

— Că ți l-am necăjit!

Obrajii albi ai lui Genel s'au rumenit subit; muștrătoare.

— Riri!

Fetele însořite de rîs, au fugit pe alee, încolo...

Se aud pașii scrișniți pe prundișul aleii, depărfîndu-se...

— ... să vezi ce frumos mi-am pregătit geamandanul! Am pus în el toate, toate... Am luat și crochiurile tale, pe care mi le-ai dat! Le-am

luat cu mine!... Florile le-am presat într'o carte... Mama se uită la mine și zîmbea; eu m'am făcut că nu văd...

Gelu n'o aude; e întunecat și deziluzionat; n'o aude...

Cum poate ea, să-i spună acum, tocmai acum, de geamandan? Cum poate să fie veselă?

— ...Rodica e o nebună! Imi pusese în geamandan și pe Moțu, pisicul cel gri, care ți-i drag și ție! Și el sta cuminte... Ce-am mai rîs! Moțu lui mama...

Gelu o privește cu interes ironic, dureros... Cum poate fi așa de rece? Pînă și de Moțu i-e milă că-l lasă, și la el nici nu se gîndește! Ea rîde! Și rîde!... Cum poate rîde așa mult?

— Tu nu mă mai ascultă! Hai, în livadă, după fete!

Acum vrea și'n livadă? Adică ei nu trebuie să stea cîteva minute, singuri, împreună? Că doar în curînd n'o să se mai vadă! Doamne, doamne, cum poate fi astfel?...

A pornit pe urma ei cu pași de convoiu funebru. Genel s'a oprit pe alee și-l privește atent pe Gelu cum vine în urma ei, trist și cu capul afirmînd... Pe fața ei au trecut cîteva umbre... Gelu n'o observă... O clipă numai, și Genel a trecut după copacul din fundul aleii...

— Gelu! Gelu! Uite!

Gelu a întors capul spre dînsa.

— Uite, tocmai unde s'au suit fetele!

Genel și-a apropiat capul de-al lui, și-i arată prin porțița gardului dela biserică, pe Rodica și pe Riri cocotate într'un vișin.

Acum Genel l-a prins ușor pe după gît pe Gelu, și mîngîindu-l delicat, îi arată fetele.

...De sus, se scutură lumina...

Fără să se uite la el, cu îngrijorare:

— La ce te gîndești, Gelu?

— La nimic!

— Cum la nimic, eu nu văd?

— La nimic! lasă-mă!

El are un gest nervos, brutal. Dînsa i-a dat drumul și l-a privit, contrariată...

S'au dus. Am trecut prin porțița din fund, în livada din curtea bisericii.

...Din văzduh, amiaza de vară dogoritoare și prăfuită, poleește livada, stropind cu lumină umbra stufărișurilor...

Colo, în mijlocul livezii, o veselie fragedă s'a pornit să scuture și să răscolească vișinul cel mare, încărcat de rod, unde se zăresc capetele ne-bunatice ale fetelor...

Clipe incomode.

Genel e cu fața întoarsă de la el. Poate că privește la fete, poate că...

Acum culege vișine; culege...

— Gelu!

El și-a mutat mașinal capul spre dânsa.

— Să mergem mai încolo!

Am pornit pe cărărușă. Siluetele lor egale, înalte, trec vărgate de umbre și lumini, pe sub vișinii încărcași. Crengi îngreuiate se leagănă în treacăt. Genel îndepărtează cu atenție maternă crengile din drumul lui Gelu, să nu-l lovească. Căci Gelu e absent. Tot plecat, și cu fruntea înourată.

S'au oprit sub vișinul rotat, ca un ciorchine uriaș, stropit cu carmin. Ea culege... Acum are un pumn plin. A venit lângă el și le împarte: una lui, una ei...

Gelu, a cărui supărare tristă a mai dispărut din obraji, a luat o vișină coaptă și roșie, ca și gura ei fragedă, parfumată, și, cu priviri și intenții de copil, i-a strivit-o în palma ei; o picătură de sânge în palma ei albă...

Ea zîmbește fraged.

O creangă a pârîit în vișinul cel mare, unde-s fetele. Genel a prins a rîde:

— Tare-s nebune...

Și rîdea...

Și el se întunecă...

Gelu: s'a pătat peste tot de vișine.

Veselia ei s'a animat:

— Gelu parcă ești în fața șevaletului tău; plin de culoare!...

Și rîdea...

Și el se innouerează greu. Acum are un zâmbet străpezit, pe o față de naufragiat...

Subit, Genel care-i urmărește schimbările, a întors iute capul, ascunzându-și fața; pe la spate, trupul ei, se vede sguduit..

Dece sguduit?! Gelu care abea acum a observat, se întreabă. Odată a tresărit, și-a prins-o de mină; a întors-o cu fața la el..

Fața lui Genel e scaldată de lacrimi.

El a rămas înmărmurit.

Ea plînge:

— ...n'am vrut să mă vezi tristă!

Gelu s'a mișcat încălzit; nourii de pe frunte au dispărut în zare, și-au lăsat un cer limpede, ca după ploaie.

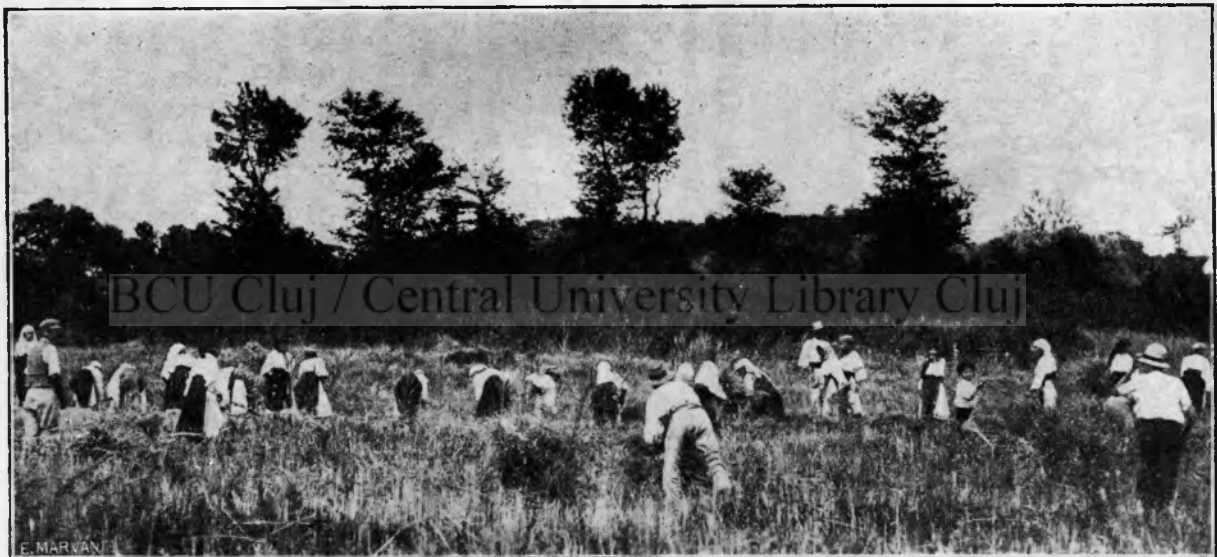
I-a prins minile amîndouă:

— ...dela început?

Ea a dat afirmativ din cap; și plînge...

A tras-o spre dînsul și-o mîngîie. Și lui, parcă, i-au înrouat ochii...

De sub vișinul cel mare, fetele, cari au surprins scena, dar cari au interpretat-o altfel, s'au uitat una la alta înțelegător, și-au isbucnit în hohote. Riri, care tocmai înghițea o vișină, sguduită de rîs, s'a înecat c'un simbure...

Seceriș

G. Bazaco

Istoria Românilor

în cele mai noi concluzii ale ei.

III.)

Sciți, Greci și Celți în Dacia.

DE CÂTE ORI se ivește împrejurarea să se vorbească despre rosturile neamului românesc în țara lui, nici-un cercetător nu pierde din vedere ajutorul de dincolo de hotare, venit în sprijinul împropătării vieții noastre naționale. Și, dacă se discută în jurul posibilităților de manifestare „culturală”, atunci — mai mult de cât oricând — apar pe primul plan înrâuririle streine neglijându-se până la exterminare germenii băștinași ai unei vieți sufletești mănoase, plină de avânt și discreție, prinsă în realizări de o rară și unică valoare.

Este o greșală, pentru că nu se dă însemnătatea cuvenită celor două noțiuni implicate și care înglobează realități cu totul deosebite: „sângele” și „civilizația”. Ungurii — bunăoară — înnumără un mileniu de viață istorică occidentală, în haină latină. Toate eforturile lor au fost puse în slujba unui atare ideal. Totuși, în clipele uitării de sine, viața finică izbucnește, spărgând zăgăzurile cotidianului, și-și urmează fără stânjenire mersul său ancestral. Stabilirea proporționalității aproximative a sângelui în plămădirea unui popor constituie elementul fundamental de înțelegere al etnicului respectiv; interpenetrațiunea culturală, în cadrele vieții sufletești superioare, arată puterea de vitalitate a unor motive locale sau universale și, urmărirea în decursul vremurilor a izvorului authton, împins în direcții divergente de atâtea aluviuni eterogene, are menirea să traseze fruntariile unei vieți de sine stătătoare, cu o cultură proprie, răsărită din manifestările canalizate ale unui neam întreg și servind idealurilor acestuia.

Tradiție înseamnă doar suma bunurilor sufletești, proprii unui popor, care-și arată roadele în manifestările de toate zilele ale vieții și, mai presus, se cristalizează în opere

*) Acest capitol apare după cel de al IV-lea din pricină că nu ne-au sosit la vreme, din străinătate, unele izvoare indispensabile.

DATINA

caracteristice de valoare universală. Tradiția constituie axa vieții unei națiuni; ea glăsuiește așa cum îi poruncește sângele din care a răsărit și din care se plămădește într'una. În jurul său se învârtesc, fără să-i poată șterge originalitatea și fără să-i abată calea, elemente dispartate. Unele vor fi primite, prefăcute în sensul lor de către factorii autohtoni și prinse ca flori înrudite în mănunchiul tradiției respective care crește „mereu“ și nu vestejește „niciodată“. Tradiția este istoria unei culturi. Și cultura nu poate fi decât națională.

De ce natură au fost înrăuirile streine asupra istoriei Românilor; în ce măsură elementele lor s'au contopit cu sensul adânc al vieții neamului nostru devenind bunuri culturale ale acestuia ori numai adausuri, mai mult sau mai puțin frecătoare; ce însemnătate trebuie să le acordăm și care este granița dintre ele., vom vedea deacum, începând șirul foarte lung și multiplu al acestor înrăuirii.

* * *

Știm că a doua unitate culturală a ținuturilor carpatice, care se cuprindeă cu mică aproximație între anii 1000 și 700 a chr., și se înrudiă aidoma cu vestul celtic și nordul germanic, aparțineă Thracilor, a căror ramură, pare-se, Cimmerienii, stăpâniă până la Urali și Caspica.

Această viață a fost turburată dela o vreme. Aristeas și Herodot spun că Sciții, împinși de Masageți — popor așezat între Oxus și Iaxartes, uniți cu multe grupe vecine din Răsărit — au trecut, urmând fărmul nordic al Caspiceii, în largul stepii rusești, în timp ce o parte, după nenumărate jafuri în Asia mică, se îndreptă spre îndepărtatul Egipt unde va întrefine legături cu primul Psametik. Ce soartă au avut acești neamuri, venite într'un pământ nou; întrucât o viață deosebită a răsărit din contactul lor cu băștinașii sau coloniile grecești răspândite pe coastele Pontului Euxin; biruința, trecătoare și ea, a Celtismului, înfățișată mai bine în studiile ulterioare și, *la olaltă*, pentru Daco-Geții carpatici, ce elemente noi au survenit odată cu aceste schimbări... toate se deslușesc în opera masivă, întemeiată pe majoritatea documentelor descoperite, pe cercetările precedente referitoare la subiect și stăpâniță de un deosebit simț critic a lui Ellis H. Minns: *Skythians and Greeks*.¹⁾

Cu 750 de ani înaintea erei creștine Sciții se găsesec stăpâniitori ai Rusiei de Sud, în locul Cimerienilor: parte supuși, parte fugiți.

Intre 521 și 483 centrul puterii lor se stabilește în regiunea dintre Don și Dunăre. Faptele menționate să nu ne determine a crede că țara lor se întindeă numai atât. Stepa și nomadul sunt două elemente care se înțeleg foarte bine și nu pot viețui decât la olaltă. Nomadaul stăpânește întinderea fără hotare, ne cunoscute pentru el poate — a stepii și stepa, la rândul-i, îi poruncește cum să trăiască. Dintr'un colț îndepărtat, care se puteă schimba chiar într'o zi cu altul opus, Sciții dominau de fapt întreaga câmpie rusească și prelungirile sale, la care se adăugau din vreme'n vreme — drumurile croite în spre centrul Europei de incursiile lor prădalnice. Așa că „adevărata graniță a Sciției nu a fost deșertul ci marginea pădurii. Tot atât de

1) A survey of ancient History and Archaeology on the North Coast of the Euxine from the Danube to the Caucasus. Cambridge: at the University Press. 1913.

departe cât stepa deschisă, fie ea cultivată sau nu, s'au întins stăpânitorii nomazi, căci limitele stepei au constituit hotarul Sciției. Aceeași linie care a mărginit stăpânirile Cazacilor, Pecenegilor, Cumanilor și năvălirile zilnice ale Tătarilor a format limita de fapt a Sciției" [27]. Săpăturile făcute au dat la iveală multe obiecte de proveniență scitică, datorită cărora s'au putut reconstitui căile de pătrundere ale acestui popor și în Europa centrală. Și noi le cunoaștem, căci le-am înfățișat și altădată cu amănunte. Erau patru: primul pornia din Kiev, trecea prin Dorohoi și prin nordul Carpaților Galițieni, oprindu-se tocmai în Brandenburg; din el s'a desprins în secolul VII, o ramură care s'a lăfit în Pusta Ungariei. Al doilea pătrundea prin trecătoarea Oituz și se desfășură pe văile sudului transilvan. Cel de al treilea, urmă cursul Dunării prin câmpina munteană și olteană, ajungând până la Adriatică; iar cel din urmă, prin Dobrogea și Bulgaria, atingea țărmurile Mării Marmarâ.

Deși printr'o nouă „catastrofă politică“, Daco-Geții înlocuiseră în Carpați pe Thraci și legaseră prin civilizația fierului aceste ținuturi de apusul Europei, așa cum fuseseră în vremea pietrei cioplite și în vremea bronzului IV al predecesorilor; deși noii stăpânitori reprezentau o energie rentarcabilă și bine organizată și se înfundeau între hotare destul de largi, Sciții au fost în stare să îndrepte fața Daciei. Hallstatticne spre Est, din punctul de vedere politic, atrăgând prin aceasta, implicit în sfera civilizației fierului scitic întreaga regiune. Încât, pentru prima oară, ținuturile carpatice se abat delă direcția lor naturală de „raportare la Vest“ și trăesc timp de 400 și mai bine de ani sub imperativele politice și culturii Sciților.

Căci să nu se uite că parte dintre Sciți s'au stabilit chiar între hotarele Daciei. E vorba de Agathirșii din Ardeal ce locuiau pe malurile Mureșului având ca centru Abrudul, de Siginii și Sargații din Oltenia și Banat și de Sacii din Ardeal și Dobrogea.¹⁾ Ei au trăit la un loc cu Dacii ducând delă o vreme acelaș fel de viață. Agathirșii, bunăoară, se îndeletniceau cu scoaterea aurului — care pe acel timp se găsea în filoane mult mai puternice în munții Apuseni — și cu creșterea albinelor; ba, se pare că și via o cultivau pe mari întinderi. Roadele muncii lor nu acopereau numai nevoile zilnice ale populației ci erau destul de multe chiar pentru un comerț întins. Grecii pontici cumpărau aur din Transilvania și-l duceau, transformat în obiecte de minunată artă helenică, pe toate cărările pe care instinctul lor negustoresc îi purtă; Aelianus ne arată pe Agathirși, ca „vânzând miere Mizilor“ și zicala grecească aplicată la vin: „toarnă ca la Sciți!“ amintită de Herodot, se referă tot la Agathirși, căci despre ei se duse vestea că beau „vin curat“.

Despre Siginii știm numai că aveau cai mici, mulți și renumiți în iușeală și că din Banat au ajuns până pe țărmurile Adriaticei. Ei erau prea îndepărtați de locurile în care poposiau scriitorii greci, ce însemnau fapte din viața popoarelor cu care conașionalii lor aveau legături zi de zi. Herodot nu știe nimic din cele ce se petrec spre apus de Olt și dincolo de șirul de neamuri — Agathirși, Androphagi, Melanclaeni, Budini și Thyssageți, fără să trecem în Asia — care înconjurau, delă Vest spre Nord-

1) Sacidava = Satul Sacilor, e denumirea dacă a două sate de Sași: unul mai la sud de Apulum și altul în vecinătatea Durostorului.

DATINA

Est, țara Sciților. Deaci încolo se întindeau, pentru el, regiunile negurilor în sânul cărorora nimeni nu îndrăsnia să pătrundă. Pământul și băștinașii, Daco-Giți, în mijlocul cărora s'au așezat, au transformat, după cum se vede, pe Agathirși dintr'un popor nomad într'unul de agricultori. Herodot nu-i cunoaște decât identificați cu clasa conducătoare a Dacilor. În timpul lui numai denumirea ce păstrau amintea poate numele căpeteniei lor nomade, care-i adusese în aceste regiuni, vreun oarecare Agathirșos; căci Agathirșii se dacizaseră complet. Sciții stepei își duceau, mai departe, viața lor de nomazi. Abia o parte dintre ei, cu mult prea târziu, se semnalează ca plugari. Majoritatea și-a înscris în paginile istoriei caracteristica generală a vieții lor veșnic rătăcitoare.

Dela prima vedere îmbrăcămintea Sciților îi arată ca pe „o națiune locuind mălurile apelor dintr'un climat frigos” [47]. Bărbații cu „păr lung și bărbi considerabile”, cu „forme” greu de deosebit de ale „Perșilor” [57], cu arcul specific, la care se adăugă mulțimea săgeților înveninate, „mergând într'una călare” [45] întovărășiți de femei și copii, în „carele” lor vestite, își purtau „viața monotonă” [45] — „de nesfârșită cale” [45] dintr'un loc în altul, pe văile „reci” și acoperite cu „ceață deasă” [45] ale stepei; și ea de o exasperantă monotonie. Numai prada nou însușită și „humorul excesiv” [45], ce îi caracterizează, constituie două note care fac oarecum linia obișnuită a unei vieți simple, într'adevăr. Hrana lor: „diferite preparate” din „lapte, unt, kumis și brânză” [47] prin „metode curioase de a încălzi, datorită lipsei de combustibil” [48]. Nu aveau „nici orașe, nici sate, nici zidiri” și „carul le era singura locuință”, ne spune Herodot [IV. 46, 47]. Și Hesiod pomenește „carele de locuit” [50] ale Sciților, „descrierea cea mai completă” [50] a lor ni-o dă însă Hippocrates. Carele „cele mai mici aveau patru roate” nespitate „cele mai mari șeșe; erau acoperite cu pâslă și se asemănau cu casele; aveau două sau trei compartimente și le trăgeau de două, ori trei juguri boi cu coarnele mari.” [50] Mai mult decât atât, în afara ușei obișnuite, fiecare „car” primia în „compartimentele” sale lumina prin „ferestre” și era prevăzut cu înțărături pentru vremurile de războiu, când cei dinlăuntru trebuiau apărați în fața atacurilor dușmane. Căci, spre deosebire de Daco-Giți și de neamurile agricole în genere, dintre care numai bărbații porniau la luptă ca o armată specială, Sciții plecau cu tot neamul și cu toate satele. În urma lor rămânea numai locul gol, pe care nu se știa dacă îl vor mai vedea vreodată și la care, în definitiv, nici nu țineau atât de mult, dacă altul la fel, în ce privește condițiile de viață, se deschidea înainte. Sciții iubeau foarte mult caii. Pe vasele dela Chertomlyk [159—162 fig. 46—49] se poate urmări „în cel mai mic amănunt modul în care prindeau un cal sălbatic din stepă” [48. 49]; și în altă parte se vorbește chiar de „crescătorile de cai” [49] ale Sciților, care erau foarte mult apreciate. Pe deasupra, cirezi de boi, turme de oi și de porci populau întinsele pășuni ale Rusiei sudice. Pieile preparate în Sciția, peștele=produs al atâtor râuri mari „numeroase cum sunt în Egipt: simplele canale”¹⁾ și metalele prețioase din Carpați, formau materiile prime ale băștinașilor, atât de mult căutate de către comerțanții greci, stabiliți, în aceeași vreme cu Sciții, pe coastele „Mării ospitaliere”.

1) Herodot. IV. 46, 47.

Pe de altă parte, moravurile războinice și tactica Sciților sunt cu totul deosebit de interesante. Nu mai vorbim de cruzimea unora. Bunăoară: „Sciitul care a ucis pe un vrășmaș îi bea sângele și-i taie capul, căci numai el, îi asigură partea la pradă; apoi pericranul, îi ia, îl răzue cu o coastă de bou și îl întrebuițează ca hățuri de cai; sau tot așa, dacă a pus mâna pe câțeva și între acestea se găsește al unui mare războinic, îl preface în mantie. Alții folosesc pielea mâinilor dușmane pentru ca să-și acopere toabele ori înfînd toate pieile pe cadre de lemn și le plimbă în jur. Mai mult decât atât, ei iau craniile celor mai îndârjiți dușmani ai lor sau ale poporului cu care au luptat și pe care l-au înfrînt în fața regelui, le retează pe deasupra sprâncenelor, le netezesc pe dinafară și le învâluie în piele de bou — iar dacă sunt destul de bogăți, în aur — și le întrebuițează în loc de cupe. Și altceva: în fiecare an, tot stăpânul de pășuni întinse, mestecă o cupă cu vin din care beau toți acei care au ucis un om. Cei care lipsesc sunt disprețuiți. Iar care doborîseră mai mulți dușmani beau din două cupe de odată... În apărare, forța nomazilor constă în faptul că distrugeau totul în fața năvălitorilor și nu lăseau nimic din ceace ar putea înlocui cele trebuitoare, așa că nu se găsea cineva decât fără rezerve înaintea mobilității superioare a adversarului; la atac nomazii erau puternici pentru că întreaga populație lua parte la bătălie și, pe deasupra Sciții erau de-o agerime și de-o iuteală nemaipomenită. „În felul acesta nomazii dobândeau victorii strălucite contra statelor celorlalte... Ei întâmpinau un mare avantaj față de cetăți, păduri și munți și numai devenind oameni așezați erau în stare să domine asupra ținuturilor agricole“ [83], lucru pe care l-au făcut îndată. Căci îi vedem stăpânind o mulțime de popoare agricole dela marginile Sciției.

Amănunte cu privire la tactica de luptă a Sciților ni se dau tot de către Herodot când înfățișază expediția lui Darius I Histaspes contra acestora. Pe rând: Țara Mezilor, statele mai puțin întinse vârite în văile înguste ale Nordului Asiei mici, Imperiul Persan și Coastele Mediteranei duceau frica invaziilor nenumărate ale Sciților, care treceau prin părțile ascunse ale Caucazului și cu ajutorul fraților de dincolo, cunoscători ai locurilor, prădau fără milă satele și orașele. Siguranță nimeni nu mai avea: nici că-și stăpânește într'adevăr avutul, nici că zile mai liniștite îl așteaptă. Și, ca să nu mai pată ca supușii săi, Mezii — care aproape trei decenii, din timpul lui Ciaxares, trăiseră sub stăpânire scitică — Darius pornește război de nimicire contra »barbarilor nordici«, [116] cu 513 ani înainte de Christ¹⁾

Ajuns, peste Bosfor, în Europa, străbate Tracia, trece Dunărea prin „punctul unde ea se împarte în mai multe brațe“ și urmează drumul fără zăgazuri ale stopei. Întâlnește pe „Budini de Vest“ [116] așezați pe malurile Pripetului, grupă mai mică, pe semne, a celor dela Volga și supărat peste măsură că n'a putut să dea piept cu dușmanii săi de fiecare clipă, care piereau cași zarea înaintea ochilor — dimpreună cu hrana și avutul lor, lăsând locurile arse și pustii — mândrul rege persan, care plănuia să treacă prin Caucaz în țara ce-l așteptă victorios, își întoarce calea pe unde venise, fără izbândă; ba chiar cu simbolica și amenințătoarea solie că: „dacă schimcându-se în păsări, nu vor scăpa prin văzduh; sau prefăcându-se în chițcani, nu se vor vâri

1) Cam cu 512, crede Minns pag. 116

sub pământ; sau devenind broaște nu vor sări în bălți, loviți de... săgețile“ Sciților, Perșii „nu se vor mai întoarce înapoi“.²⁾

Ca „o justificare suficientă a expediției sale Europene“, [117] Darius „supune Thracia, primește închinarea Macedoniei și face o demonstrație, poate nu în totul încoronată de succes, contra vecinilor din nordul acestor noi teritorii“ [117] — iar după toate, se reîntoarce în Asia; în timp ce Sciții, reveniți în patrie, pedepsesc pe mărginașii lor care nu le dăduseră sprijin contra armatelor persane. Și cu Agathirșii au luptat ei acum, fără să-i poată învinge, căci cetatea munților, înălțurii căreia vechii lor frați își cuibăriseră locuințele, îi oprîi la poalele ei, prin tactica deosebită de război ce impunea. Iar, ca o „răsbunare“ contra Perșilor, „Sciții au făcut o incursiune prin care au cucerit Chersonesul Thracic, au înlăturat pe Miltiades, și au propus în același timp, lui Cleomenes să invadeze împreună Asia“ [117].

În a două jumătate a veacului IV în. Chr. Sarmășii, rude ale Sciților, se găsesc pe Don³⁾. Impinși de Mongoli, cu o sută de ani mai târziu, își mută centrul în spre Boristhenes. Noii stăpânitori au determinat câteva grupe de Sciți să se retragă în Crimeea, iar grosul populației s'a înfins între Nipru și Nistru, așezându-se aici definitiv — căci în mare parte deveniseră agricultori, cultivând: ceapă, usturoi, bob, grâu, bulb [pe lângă Maeotis] și flori, bună oară crini. [49] Tot atunci, o ramură mai mică a trecut Dunărea, punând mâna pe Dobrogea, botezată din aceea clipă Scythia Minor⁴⁾ „Demetrius din Callatis, în primii ani ai jumătății a doua a sec. II în Chr., vorbește de Sciți lângă Tomis... Și îi găsim menționați deasemenea în decretul dat în onoarea Protogenilor la Olbia“... [118] Ca regi ai Sciților se înseamnă Scilurus și „fiul său“ Palacus. „Pe la 110 în chr. »Scilurus organizase o forță considerabilă în stare să turbure într'una „Chersonesul și pe Mithridates“. „Pare că avea și „un fel de capitală la Kermenchik lângă Sympheropol“. „Devine suveran al Olbiei și își pune numele pe modelele de aici“, [229] tot în acest timp. Urmașii săi „Pharzoeus și Inismeus [Inisimeus], deasemenea, bat monede cu numele numele Olbiei [119]. Ei însă sunt din vremea „când cetatea decăzuse, după devastarea getică, și era sub stăpânirea băștinășilor care o lipsiau de serviciile ei comerciale“ [119].

Ceeace caracterizează epoca în care Sciții sunt conduși de regi, așezați într'o capitală, cu țară bine delimitată, cu morminte care-i cheamă într'una lângă ele și de care nu se pot depărta; cu locuitorii ce se îndeletnicesc și cu agricultura, este „marea distrugere de populație“ [119].

Războaie peste războaie stărnite din răsărit de Sarmășii și Mongoli, din nord de

2) Herodot. IV, 132.

3) Prima mențiune scrisă în care se pomenesc Sarmășii în locul Sauromașilor poartă data de 179 în. chr. și e făcută de Polybius [XXV. ii, XXVI : vi-12]. Pe lângă artă și limbă, care se arată evaluate la Sarmășii, aceștia se deosebesc de Sciți prin felul lor de luptă: Sciții sunt mai mult arcași pedestri; Sarmășii, lăncieri călări.

4) Minns explică: Sciții „au putut veni aici atunci când regele lor Atheas, după luptele victorioase ce-a avut cu Triballii și cu Istrus, și-a concentrat puterea sa în aceste regiuni și numai Filip al Macedoniei l-a învins la 339 în. chr.“ [118] Atheas însă a fost un rege *get* din sudul Basarabiei cunoscut între anii 342-338; iar „Rex Istriarum“, un anonim, deci -- nu Istrus -- a trăit tot pe aceeași vreme în Dobrogea nordică. Atacat de Istriani, Atheas cere ajutor lui Filip II. Între timp „Rex Istriarum“ moare și Geții din sudul Basarabiei cu Atheas în frunte ocupă Dobrogea. Abia Filip îi înlătură prinuciderea în luptă a lui Atheas, fără rezultate statornice, căci și el e gonit de Triballi.

neamurile germanice, din Apus de Geți, până și din sud, de neastâmpărații regi și generali macedoneni²⁾, umplu cele două secole ce preced era creștină. Cu toate acestea se înseamnă și legături durabile între Geți și Sciți. Iată, bunăoară: „Ariaphites s'a căsătorit cu fata Thracului Teres, tatăl lui Sitalces³⁾” [86]; Ziraxes, atacat de Crassus în cetatea Genucla [28 în. chr.] fuge la „Scythi“, unde este adăpostit. Și zeul războiului, Ares din Thracia, lipsit de corespondent la Sciți, este împrumutat și are un cult cu totul deosebit: i se ridică altare, temple și i se fac sacrificii aparte; în timp ce tactica războiului de pătrundere în formă de cui în rândurile dușmane o învață Geții dela Sciți. Din ce în ce mai mult însă, Sarmatii se pomenesc tot mai des în izvoare pe când peste Sciți, cu deosebire din veacul prim al erei creștine, se așterne tăcerea. Odată cu invaziile sarmate în câmpia munteană, regatul lui Dicoemes decade. Uniți cu Dacii, pradă într'una Moesia. Aruncați peste Dunăre [c. 19 în. Chr.] nu se descurajază ci cuprind [6-7 d. Chr.] Dobrogea. Cornelius Lentulus [11] și Marcus Aponius Saturnius [68-69] au bătut pe Sarmatii, Daci și Roxolani [la urmă] și i-au gonit din Moesia. Traian însuși îi învinge în a două parte a primului război: ei se văd pe monumentul dela Adam-Klissi, care a fost ridicat în amintirea aestei campanii.

Sciții erau politeiști. Tabiti [Hestia] constituia „obiectul cel mai de seamă al venerației lor“ [85]. Urmau: Papaeus [Zeus] cu tovarăsa sa Apia [Ge]; Goetosyrus [Apollo]; Argimpasa [Aphrodita Urania]; Ares și Thamimadas [Poseidon] adorat de Sciții regali. „Sciții nu ridicau statui, altare sau temple zeilor lor exceptând cazul lui Ares. Ei sacrificau tot soiul de animale, deasemenea oameni, însă caii cădeau de cele mai deseori victime“. [85] Obișnuiau și vrăjile.

Mormintele foarte multe și bogate reînvie o sumă de obiceiuri și descoperă o mulțime de obiecte de artă. Lângă mort se așezau: arme, caracteristice neamurilor războinice, oglinzi de metal, săcuri, vase, sculptate sau pictate cu figuri de cai, oameni, animale sălbatice și fantastice, create de imaginația persecutată de necunoscut. Pe altele se vede cum cerbii își dau viața sub mușcăturile leilor și iepurii câmpului sunt gătuși de vulturi; iar pe basoreliefurile plăcilor păstrate, aceleași animale se înfățișează gonite de vânători care le trimit în spate săgețile; ori; pe câteva chipuri de femei, îmbrăcate cu haine largi — de sus până jos — și cu capul acoperit.

În mormântul dela Ulsky, înalt de 15 m. și cu „groapa de 26 m. pe 60 m“ [228] se găsesc „400 de cai sacrificați“ [228] și la Kostromskaja, „parte din cai au zăbale în gură“ [226]. De nimic din cele folosite în viață, nu era lipsit mortul când era coborât în pământ: totul se așeză în apropiere; iar trupul îi era împodobit ca niciodată: cu inele, brățări, coroane, pietre scumpe. Pe Niprul de mijloc, la Volkovtsky, Kulloba, Axyufintsy, Karagodenashkh, Akhtanizovka, Chertomlik, Alexandropol, Vetttersfelde;

2) Minns scotește că „Zopyrion a făcut o expediție contra Sciților și a fost înfrânt“ [123], iar la pag. 459, după informațiile date de Macrobius, adaugă că atacul ar fi fost făcut asupra „cetății Olbia“ contra „Geților sau Sciților“. Însă „guvernatorul Traciei Pontice“ și generalul lui Alexandru Macedon a luptat, fără succes, la 327/26 contra *Geților* din Moldova sau Basarabia de jos. A și fost omorât în bătălie.

1) Herodot dă ca șef al acestei familii scite pe Spargaphites. Din el se coboară în linie directă: Lynxus și Giorus, care are doi fii: pe Saulius și pe Anacharsis. Copilul lui Saius se numește Idanthirus iar al acestuia Ariaphites ține trei femei și are trei copii după cum urmează: cu Istriana pe Scyles, cu Opoea pe Oricus și cu fiica lui Teres pe *Octomasades*. După moartea tatălui său, Scyles, s'a căsătorit cu Opoea. Sciții erau — cel puțin în clasa de sus, după cum se vede — poligami.

DATINA

Crășani, Poroina; în Dorohoi, Ardeal și Dobrogea... s'au descoperit o mulțime — sau numai resturi — de obiecte artistice de ale Sciților, care denotă un gust ales și o viață — cel puțin în parte, pentru vremurile mai târzii — bogată. Cele mai multe, creații proprii; altele, grecești; restul, imitații perfecte ale acestor din urmă [64]. Ca material se observă: pământ, cochilii, piatră și — în cantități mari — aur, argint, chilimbar și „deasemenea, porțelan din Egipt, se pare“ [64].

Limba scito-sarmată n'o cunoaștem decât prin câteva cuvinte uzuale, toponimice, onomastice și prin denumirile date tuturor neamurilor din familia iranică ce au ajuns în Europa. În afară de satul Jasska de pe malul rusesc al Nistrului și de Zărând din Munții Apuseni, care se explică prin grupul scitic al Iraniceii; să lămurim problema numelor de râuri. Minns crede că Ister=Dunărea, Tyras=Nistru, Hypanis=Bug, Boristhenes=Nipru, Tanais=Don, Pyretus Porta=Prut, Ardessos=Argeș și Maris=Mureș sunt nume din această vreme. Ii este „imposibil“ [28] să identifice însă pe Tiarantus, Naparis și „Ararus“. Iorga dă altă deslegare: Istros și Tyarantus sunt de origină thracă; Dunărea e scit și amintește pe Duna turco-tătar; Tyras derivă din uralo-altaicul Turla; Pyretos din asiaticul Brut și Siretul poartă pecete slavă. Al. Rosetti găsește explicație prin iranică de nord pentru: Dunăre, Narakon=canalul Sulina, Porata=Prut și Tanais=Don. Pârvan — a cărei părere a fost admisă de toți cercetătorii mai noi — identifică precum urmează: Piretos=Prut, Tirantos=Olt, Araros=Siret, Naparis=Ialomița, Ordesos=Argeș, Maris=Mureș.

El socoate nume scito dacice: Argeșul=[Argesos], Buzăul și Dunărea [Dunaris]¹. Să nu mire apropierea făcute între denumiri, căci formele actuale nu sunt — decât în mică parte — derivate ale celor vechi. Din mulțimea râurilor rusești nici unul n'a păstrat numele său originar scit, iar din țara noastră numai Prutul și l-a menținut.

După ce s'a arătat, chiar așa de sumar, țara și felul de viață ce impunea; Istoria cu părțile mai strălucite pe lângă mulțimea veacurilor vitrege; apoi firea Sciților și obiceiurile în legătură cu ea; urmele unei culturi respectabile și resturi din limba lor care trăesc în graiul nostru; e așa ușor să se stabilească familia de neamuri din care Sciții făceau parte. Totuș nu s'a făcut așa. Deaceea o mulțime de ipoteze se bat cap în cap, în această privință. Bunăoară: Unii scriitori bizantini, la care se adaugă o mulțime de învățați ai epocii contemporane,²) bizuindu-se mai mult pe etimologii „fantastice“ socotesc pe Sciți și pe Sarmati ca pe „strămoșii Slavilor“ [98]. Alții³), completând descrierea medicului Hippocrates, cu „asemănările de obiceiuri“ [98] cred că Sciții ar fi mongoli. Mai departe, o ceată de învățați unguri⁴), ținând seama de „numele zeilor“ și de „obiceiuri“ [99], susțin origina uralo-altaică a Sciților, mai precis: Sumero-Akkadiană sau turco-tătară. În a patra categorie intră autori, „nesiguri“ precum și acei care coboară din ramura scitică o mulțime de neamuri: Germanii, Lituanieni Slavi și Celți⁵). Müllenhof, adversarul lui Neumann, urmat de majoritatea specialiștilor

1) La pag. 286 din *Getica* adaugă: „Inșus numele Dacilor și Geților se arată a fi scythice“.

2) J. G. Cuno, I. E. Zabelin, D. I. Samokvâsov, L. Niederle.

3) B. G. Niebuhr, Grotae, Boeckh [pe Sarmati îi găsește slavi, cu amestec mongol și iranian]. K. Neumann.

4) A. Csengery, Count Géza Kuun, A. Vâmbéry, Géza Nagy.

5) L. Witsch, J. Fressl, E. Bonnel, Fr. Spiegel, Lappo-Danielovkij.

de azi¹⁾, comentând materialul de orice natură care ne prezintă vreo latură a vieții acestui popor, e de părere că Sciții sunt Iranieni.

În cele din urmă. Le coq și Minns propun o explicație intermediară. „Fiecare popor“ dintre acestea, spune cel din urmă, „se compune“ dintr'un grup de limbă iranică... dominat de un clan de „Turci“ [100]; pe când Iorga crede că avem de-aface cu o „confederație efemeră de popoare, reunite pentru glorie și pradă sub conducerea câtorva familii iraniene, care parveniseră a întemeia dinastii regale“²⁾.

Numele național al neamurilor care au stăpânit din sec. VII până în primii ani ai erei creștine stepa rusească și pendintele sale era acel de Scoloți. Grecii i-au botezat Sciți, după grupul Saka, cuvânt care desemna în limba lor, pe orice »barbar nordic din Estul Europei“ [35]³⁾.

Sciții au fost pe rând și chiar în aceeași epocă: nomazi, păstori — și în cele din urmă — agricultori. Aceste îndeletniciri reprezintă „stadii deosebite de cultură“ ale aceluiaș popor și nicidecum nu ne desvăluie ocupații diferite ale unor supuși așezați și ale unor cuceritori nomazi, stăpânind numai prin forță. Câteva probe, în plus. Întâi, Agathirșii, frați cu Sciții, trăind în mijlocul Dacilor, care aveau o cultură superioară și un trai ales, s'au dacizat complect până'n vremea lui Herodot, încât acesta îi așează printre nobilii băștinașilor. Mai mult, intră în conflict chiar cu Sciții dela răsărit de Nistru unde domnia Ariapeithes, prin căpetenia lor, Spargapeithes. Al doilea, Sciții regali — de după secolul III în. chr. — ne arată chiar prin porecla lor că sunt un popor așezat, condus de regi, cu o capitală și — cu o patrie — pentru care luptă, căci le e scumpă prin mormintele semădate în largul și'n lungul „gorgoanelor“ ei. Și să adăugăm: acești Sciți cultivă grâu, plante alimentare și flori. Al treilea, o legendă. Ea începe prin a arăta că Sciții constituie „cea mai nouă dintre rase“ [43], care ar descinde din Targitauș, fiul lui Zeus și al fiicei Boristhenelui. Acesta a avut trei copii, la rândul său: Li poxais, Harpoxias și Colaxais. Cel mai tânăr a obținut „regatul“ și ca să mulțumiască zeilor pentru bunavoința ce i-au manifestat le-a sacrificat: „un plug, un jug, o secure și o cupă“ [43], toate din aur. Reamintim sacrificiul de „400 de cai“ dela Ulskyj, al strămoșilor Sciților regali, care se recunosc în această legendă; cu adausul că ceeace omul înfățișază ca dar Zeilor reprezintă pentru el tot ce are mai de preț, mai distins și mai apropiat. Referindu=ne la făptura fizică, mărturia lui Hippocrates trebuie interpretată. El exagerează, cași Ammianus Marcelinus cu altă ocazie, caractere ale unor neamuri deosebite de mongoli. Dacă i-ar fi văzut pe aceștia din urmă siguri suntem că ar fi putut observa și ar fi exagerat iarăș trăsăturile lor caracteristice. Cazul nu

1) Kaspar Zeus, Dunker, A. von Gutschmid, Th. G. Braun, W. Tomaschek, Schiefner.

2) *Histoire des Romains et de leur civilisation*, 1922 14. Și pe pagina următoare adaugă: aceste „câteva mii de păstori războinici și bandiți“ nu au exercitat „nici-o influență“ asupra noastră; afară de Sarmăți, și ei tot „masse turanice“, ca sciții, a căror amintire pare că se păstrează în „Sarmisagethiza, ca itala Dacilor“. Alăturăm pentru comparație câteva pasagii ale aceluiaș autor, scrise însă în 1926: „Sciții păstori, a căror rasă dominantă poartă nume invederat ariene nu au făcut alta decât au grupat, cași Sarmății, urmașii lor, elementele turanice neasezate ale stepei sub o civilizație împrumutată Thracilor agricultori [20—21]. „Pe deasupra State'lor mici ale antichității“ — bunăoară: Lidia, Phrigia și toate cele aflătoare prin Asia Mică și Caucaz — „roiau mulțimile Sciților... Ei „sunt Arieni, dacă cineva voește să folosească acest termen indian pentru grupa de națiuni care, din Carpați la Altai, dela Dunăre la Indus se asemănau nu numai prin limbile lor, ce se apropie de a unui numeros grup european, dar chiar prin caracterul de războinici în mișcare de cucerire, căutând călare, și cu lancea în mână, națiuni mai puțin bine înarmate pentru a face, într'un stat fără regi originari, nu numai vasali, ci supuși sau, mai mult, sclavii de-ai lor.“ [75] Vorbește apoi de „religia comună“ a „națiunilor“ scite, stăpânitoare ale unor atât de vaste teritorii; declară pe Sciți „aristocrație războinică“ față de Turanienii care însemnau numai o „rasă inferioară“; crede — în cele din urmă — că „Mezii“ sunt „Sciți fără indoială“ [77] și că „jefuitorii care poartă acest nume de Cim rieni nu sunt un trib thrac — ci o altă formă a invaziunii scitice“. [76—77]. — *Essai de synthese de l'histoire d l'Humanité* I.

3) În timp ce „Galat“ era tot o denumire grecească pentru barbarul din Nord-Vest.

DATINA

s'a întâmplat. Oamenii cu care a dat ochii erau Sciți. Și dacă scoatem partea de exagerare din spusele medicului elin, recunoaștem în portretul făcut de el tipul iranianului de Nord. *Sciții*, Agathirșii, Liginii, Sargații, *Sarmații* Roxolanii, Iazigii, Sacii, Aorsii, Asații, Massageții și *Alanii*, numele triburilor aceluiaș popor, formează ramura de Nord a Iranienilor. Și, dacă — pe lângă clasa conducătoare și pe lângă majoritatea capetelor lor — pe lângă Sciți, se găseau și grupe de sânge mongol, deslipite în timpul migrațiilor de grosul populațiilor respective — și aceasta este foarte natural — nu înseamnă că ele pot decide când e vorba de stabilirea obiectivă a etnicului unui neam. Este adevărat că o „cucerire“ „schimbă numele național“ și „casta războinică“ impune în „clasele de sus“ felul său de viață. Iarăș este adevărat — pentru timpurile care ne preocupă, mai cu seamă — că deși se pare că „o nouă rasă s'a substituit alteia“, după „câteva generații, băștinașii... depășesc“ pe intruși și „cu vremea, tipul fizic al năvălitorilor cuceritori aproape se stinge“ [43]. Sciții însă au supus pe Cimmerienii rămași, și-au schimbat felul de trai, au creat o patrie, în nordul Mării Negre, la Caspica și la Aral“ și au murit între hotarele ei.

* * *

Ca o nouă legătură între Geți și Sciți, legătură de lumină și îmblânzire, trebuie privită lumea greacă a coloniilor din Nord-Vestul Pontului Euxin. Drumurile comerciale apoi, purtau în lungul văilor până în interiorul îndepărtat, pe încercații negustori; viața lor se împletea cu a locuitorilor pe care altădată îi numeau „barbări“ și, desigur, nu putem deduce din toate acestea, că „nici-un contact intim nu exista între ei“.¹⁾ Viața grecei vechi, în afară de hotarele sale, a fost privită, de cele mai multe ori, ca o simplă deplasare de oameni bogați, care stăteau închiși în cetățile lor nou ridicate, disprețuind pe stăpânii „nespălați“ ai țărilor „ospitaliere“; nesimțind cum trec zilele în noianul de petreceri alese; gustând parfumul poeziei în jurul pocalelor cu vin lesbic; ori în templele lui Apollon, descrețindu-și fruntea, înaintea creațiilor artistice venite pe calea mării, din țara mamă. În genere nu s'a întâmplat tocmai așa. Și iață de ce și cum.

În veacul VIII în Chr. grecii cunoșteau coasta de sud-Est a Mării Negre. Începând cu cel următor iau ființă coloniile depe țărmurile apuse. Numai în Italia de Sud, exodul helen a cunoscut o intensitate asemănătoare. Miletul singur a fundat 90 de orașe pe coastele Helespontului și Pontului. Amintesc: Abydos, Lampsakos; Cyzikos; Sinope [630], Trapezus, Kerasus; *Istros* [656]; *Oibia* [644]; *Apollonia*, *Odessos*, *Tomoii*, *Tyras*, *Theodosia* [sec. VI]; *Pantikapaeon*, *Phangoria*, *Tanais*. Lui îi urmau cu vrednicie celelalte metropole. Bunăoară Megara, care a întemeiat: *Kalkedonul* [658], *Byzantionul* [658] *Selymbria*, *Astakos*, *Heracleia*, *Mesembria*, *Kalatis*.

Mai bine se cunosc manifestările launtrice ale coloniilor grecești. Viața lor politică și culturală ni se înfățișează adesea. De notat că dintru început coloniile — și chiar mai târziu se prezintă cazuri, deși foarte rari — aveau un caracter agricol prin indeletnicirile de căpetenie ale locuitorilor lor și numai cu timpul au devenit mari orașe

1) Iorga: *Hist des Roumains*. 15

comerciale. Multă vreme metropola și colonia formau o unitate distinctă. Legile centrului se respectau cu sfințenie în colonii. Ba acestea din urmă erau obligate să finanțeze metropola când se află într-o situație penibilă din punct de vedere bănesc.

Și totdeauna, coloniile au constituit piețele de desfacere cele mai largi pentru mărfurile metropolei mai întâi, și la urmă, pentru cele de altă proveniență; primindu-se în schimb aci, produsele nefabricate ale interiorului îndepărtat, pe care le îndreptau tot înspre metropolă — mai întâi — corăbiile acesteia.

Legăturile cu interiorul însă abia de acum încep să se deslușiască, pe măsură ce săpăturile le descoperă. Grecia a luat contact cu Dacia pe două căi: pe calea războiului prin Macedoneni și pe calea comercială prin negustorii coloniilor. Relațiile lui Alexandru cel Mare Filip II, Zopyrion, Cloylios cu Geții le știm. Știm apoi că Dromichaites a avut de luptat cu Lysimachos, că în cele din urmă s'a căsătorit cu o fiică a acestuia — după cum vecinii săi, Regii Sciții „luau de soții grecoalice“ [84] — ba odată a ținut în fața Macedoneanului și un discurs pe grecește. În aceeași limbă își va fi scris desigur poezmele sale Cotys, fiul regelui Rhœmetalces [Ovidiu 12 d. chr.].

Principale, trei erau drumurile grecești înlăuntrul Daciei. Cel dintâi trecea, delă mare peste Dunăre, prin Bărboși și ajungea, străbătând munții pela Oituz, în Ardeal. Pe aici venea mierea, ceara și aurul Agathirșilor, care se răspândeau — în natură sau transformate — până la „Euftrat“. Al doilea, apuca valea Ialomiței — pela Piscul Crășanilor — înaintând până la poalele Carpașilor. Pe acesta se transportau, spre Tomis, grâul și vinul Geșilor. Și cel din urmă ăinea cursul Dunării. Jardé afirmă că până la isvoarele fluviului ar fi urcat Grecii, care cunoșteau bine toată Dacia. Deaceea vedem la Scorțaru cași la Vetersfelde obiecte „pur grecești“ [264]; la Bălănoaia cași la Tomakovka execuții artistice „pe deăntregul grecești“ [265]; la Crășani și Zimnicea cași la Kertomlyk — unde s'au găsit „cele mai minunate obiecte“ de proveniență helenă: două plăci de aur cu basoreliefuri; [la pg. 164 fg. 23 se remarcă stilul; la pg. 285, fg. 206 și la pg. 286, fg. 207, compoziția] — tot soiul de vase, arme, și plăci, înrudite prin obârșia lor comună „grecească“. Pe lângă stilul animalier, cel mai pur al artei scite, cu centrul la Minunsinsk, sau stilul geometric al artei Daco-Geșilor, se amestecă — formând notă comună și dominantă — arta grecească. Aceasta încinge, ca un brâu de lumină, până adânc în interior — mergând cu negustorii în lungul drumurilor și ridicând gustul băștinașilor — întreg țărmul mării Negre și mai cu seamă pe cel de Nord-Vest. Bine, s'ar putea spune, aceasta nu înseamnă că odată cu obiceiurile de artă și cu marfa de altă natură venia și viața greacă în Dacia sau Sciția? Ba da. Și încă. În Galia Celții au învățat cum să zidească „cetățile“ delă Grecii din Massalia. Casa helenistică și Prytaneum-ul delă Olbia ne arată cum altfel înțelegeau să trăiască locuitorii acestei cetăți — și între ei se numărau Sciții — delă care exemplul se lăția până departe. Chiar Profesorul Iorga ¹⁾ ne amintește „o inscripție greacă delă Marcianopolis“ care „arată că satele grecești depindeau de... autoritatea suzerană“ a lui Burebista și că „delegați ai Helenilor se duceau să primească ordinele marelui rege barbar al muntelui“. Dar, strânsele raportului comerciale, aproape continuele ciocniri

1) Ibidem. 20—21.

DATINA

cu Macedonenii, legăturile de căsătorie, pătrunderea limbii helene și socotirea ei ca limbă universală, potrivit discursurilor diplomatice și cultă — folosită de poeți; iar, în cele din urmă, iriza artelor grecești — ca marfă sau element indispensabil Grecilor ce și alegeau altă patrie — ne arată în deajuns că există într-adevăr o viață Geto-greacă în Dacia, după cum o viață scito-greacă se desfășura pe aceeași vreme în stepile Rusiei Sudice. Rămâne ca timpul să dea la iveală alte mărturii care să ne înfățișeze, din ce în ce mai mult, aproape de adevărata sa splendoare și intensitate, această viață nouă, „mixhelenică“.

* * *

Incepând cu anul 500 în. chr.: împuternicindu-se și devenind hotărâtor de pe la 300, un curent apusean sdruncină încet frământată a civilizației Geto-Greco-Scite a Hallstattului Carpatic. E vorba de Celți. Minns precizează că la anul 400 se găseau la Răsărit de Alpi și că la 281 ar fi „atacat Thracia în lungul graniței de Vest“ [125]. Celții au înconjurat Dacia, înaintând pe două drumuri, spre Mare. Prin nordul Carpaților au ajuns, coborând pe Nistru, până la limanul Borysthenelui, purtând în mersul lor gloate mari de neamuri germanice: Skiri și Bastarni. Pe valea Dunării, pe de altă parte, au ajuns în Thracia, Grecia și Asia Mică.

Dacia lui Ptolemeus arată între cele 15 neamuri ce-o locuiesc trei neamuri ale Celților: Anarții, așezați în Nord-Vestul Ardealului, în afara cadrilaterului transilvan; Teuriscii în Nord-Ardealului și cu centrul în *Carrodunum*; Cotensii în Moldova de Jos. Tot Celți erau și Britolagii din Basarabia sudică; ei își aveau centrul la *Noviodunum*. Dacă urmărim cealaltă ramură a Celților, găsim dintre ei pe Scordisci așezați în partea de Sud-Vest a Daciei, avându-și centrul în *Singindunum*. Rătăcirile lor nu s'au oprit aici însă. Fibule numeroase ni-i semnaleză în sudul Rusiei și monede de proveniență celtică ni-i arată în Crimeea, cu toate că Grecii și „Sciții“ au fost mereu stăpânii acestor regiuni până la năvala Goților.

Celții formează chiar un „regat“ la „*Tile* sau *Tilis* în apropiere de Haemus“, care „a durat până la 215 în. chr., când o răscoală a Thracilor l-a distrus pe de-a-tregul“ [125]. La 279 găsim Celți la Delphi; și *Galatia*, din Asia Mică, poartă numele „barbarilor de Nord-Vest“. Sub presiunea lor, Daco-Getii au înaintat până la Nipru în sec. IV și în unire cu ei au luptat contra noilor vrășmași din sudul Dunării: Romanii. Abia Burebista, pe la 50 d. chr., „pe Celții cei ce se amestecaseră cu Thracii și cu Illyrii i-a pusiiți cu totul și pe Boii care ascultau de regele lor Critasiros precum și pe Taurisci, i-a șters de pe fața pământului“.

Dacă Fierul I getic, turburat în dezvoltarea sa naturală de „incidentul“ scitic și de înrăurirea greacă, nu a putut să țină pasul Apusului de care se desprinsese, așa că în Dacia nu iese în proeminență un Hallsstatt veritabil; prin La Tène [Fier II], care se întinde pe un timp tot atât de lung cât dominația celtă cu care a venit — Dacia, intrând în sfera de cultură a Apusului, a revenit, în scurt timp, la normal, printr'un uriaș salt. Elenismul se opria la Dunăre, înfrânt. Și după cum Grecii odinioară erau „învățătorii Celților, tot așa, la rândul lor aceștia devin „maestrii“ Daco-Getilor. „Elementele esențiale ale unei cetăți dace: poziția pe înălțimi, etajarea în terase, multipla

circumvallație, palisada sus, nând enorme valuri înaintea zidurilor, combinația și legătura pietrei cu lemnul în tehnica de *Murus Gallicus* descrisă de Caesar, Apparellage-ul à crochet, întrebuintarea turnului de apărare... drept element de complectare a cetății, toate se regăsesc în V și constituie o caracteristică specifică mai ales a La Tène-ului III¹⁾ Apoi uneltele de metal, armele, ceramica — ale cărei „elemente“ se pot urmări până de parte în evul mediu românesc — și monedele, răspândite pe tot întinsul Daciei — ne arată cu prisosință în ce mod și cât de intensiv, »cultura fierului« și „roata olarului“ — aduse de Celți — au revoluționat civilizația carpatică, deschizându-i drumul de dezvoltare propriu și dându-i posibilitatea să aungă culmea originalității și strălucirii sale în epoca deschisă cu stăpânirea lui Burebista și închisă cu aceea a lui Decebal.

* * *

E greșit să se facă o comparație între două culturi, din punct de vedere al elementelor lor constitutive, și să se conchidă printr'o judecată de valoare. Cultura este expresia superioară, de orice natură, a sufletului unei colectivități unitare și conștiente. Avem culturi naționale, ca închegări ultime în acest sens; au fost culturi reprezentative pentru stadii de viață diferite ale popoarelor. Fiecare se potrivește sufletului din care răsare; cultura e de natură interioară și ca atare poartă cu sine o mare doză de subiectivism. Dinamismul său se evidențiază în contactul dintre spectator și opera de artă, să zicem o clădire — ca să luăm cazul cel mai puțin potrivit. Este așa când sufletul uman a pășit înaintea puterilor mediului, înfrângându-le. Omul poruncește, și se exprimă cum îi „cântă inima“. Nu mai există un factor constant, rece și atotputernic; există un element nou, elastic, în stare să cuprindă într'un viers dorul tuturor alor săi și într'o creștătură schema unei vieți; există temeiul unic și viguros care cristalizează puterile omului și ale colectivității într'o conștiință, capabilă să îmbrace în strai nou și original creațiile sale. Această stare de spirit emană din cultura popoarelor agricole care au o viață așezată și organizată ca atare.

Cu o treaptă mai jos avem de a face cu viața nomadă. Rătăcitoare ca și vântul, frângându-se ca și el de crestele stâncilor sau abătându-se prin locuri deschise, fără patrie și fără amintiri, purtându-și locuința pe drumurile prăzii și câștigului din care se întrețin atâtea gloate, închinându-se la zei feroci care primesc sacrificii imense de cai și oameni, fără să prețuiască timpul... viața nomadă se scurge sub imperiul mediului și de natura acestui mediu depinde desfășurarea sa viitoare. Ca reprezentând stadii de viață ale popoarelor se pot face paralele între culturi.

Daco-geții erau un popor de origină alpină, așezat, agricol, având caracteristică a civilizației sale fierul și cu o religie superioară tuturor celorlalte. Când un exponent al culturii grecești, ca Herodot, a luat cunoștință de viața spirituală a locuitorilor Daciei, care se contopia în religia lor minunată, nu a găsit cuvinte mai potrivite de a-și manifesta admirația pentru ei decât denumirea ce le-a dat, și le-a rămas pe drept cuvânt, de „Geții cei nemuritori“. În faza de naționalizare a culturii daco-gețe s'a spus că „intervenția“ Sciților a constituit „o grea calamitate“. Istoria nu judecă, și faptul

1) V. Pârvan : *Getica*, 473.

DATINA

nici nu-i pe deaîntregul adevărat. Ajunși în Dacia, Sciții — care dominau politicește, s'au transformat — sub înrăurirea mediului, din nomazi în agricultori. A fost o converfire, o revoluție. Și cu atât mai ușor s'a întâmplat acest salt, cu cât „fierul“ era puntea de trecere între civilizația băștinașilor și civilizația intrușilor. Resturile de artă scitică, găsite pe teritoriul Daciei vechi, poartă data invaziilor; după dacizarea Sciților însă, e greu să se mai facă o demarcație netă între unele și altele; așa că bogăția sau sărăcia obiectelor caracteristice unui popor, în atare condițiuni, nu ne poate preciza, nici cu mari aproximații, intensitatea vieții lui într'un teritoriu și timp dat. Sciții au stânjenit numai, prin frământările politice iminente în începuturile avântate ale sale, cultura Daco-geților.

Grecii au adus viața de oraș în Carpați și au chemat pe Geții în spre mare. La masa sa, Dromichaites a arătat lui Lysimachos că în Dacia se poate ospăta cineva mai frumos decât în Helada și că la curtea regelui dac, viața e tot atât de fastuoasă pentru noua sa „regină“, cași la casa atât de strălucită a regelui helenist, părintele ei.

Acord perfect stăpânește pe cercetători în ce privește rolul Celtismului în civilizația Daco-Geților. Celtii au oprit în loc înrăurirea răsăriteană a Helenismului și a redus la matca sa, după patru veacuri de abatere, viața carpatică, raportând-o din nou la vestul din care se desprinsese.

Piscul Crăsanilor ne desvăluie în chip admirabil procesul care s'a săvârșit prin întrepătrunderea atât înrăuriri. Aici se întâlneau trei drumuri: drumul greco-gec, drumul greco-gec și drumul celto-dac. Nici-o urmă scitică, nici-o urmă celtică — fibule nu există; ci numai vase indigene, borcane, cești, ulcioare mari și oale, căni ulcele, căni, vase cu picior, cu sau fără ferestre, castroane, străchini, farfurii și tepsii ori imitații grecești, ca forme. Civilizația de lemn și lipsa armelor defensive, indică — în cele din urmă — prezența și stăpânirea Geților în câmpia munteană. Și faptul că „Geții gețizează la Tenezul din Dacia, creînd un La Tene al lor“, după cum „Scythii scythizează pe Sarmați, trasițiându-le arta lor eleno-scythă“¹⁾, ne arată cum cultura Daco-geță, plină de vigoare și originalitate, în fața aluviunilor eterogene, care îi stânjenesc avântul sau vor să o domine, își păstrează calea pe care va ajunge, timp de 150 ani, culmea maturității strălucirii sale.

D. Bodin.

BIBLIOGRAFIE

H. Berger: Gheschichte d. wissenschaftlichen Erdkunde der Griechen, Leipzig, 1903; *E. Bunbury*: History of Ancient Geography; *Ovid Densusianu*: Noms de lieux roumains d'origine iranienne, Donum natalicum schijnen, 1929, 426; *Idem*: Irano-romanica, Grai și Suflet I. 1923—1924, 39—71 și 235—250; *O. Franke*: Zur Kenntnis der Türkvolker und Skythen Zentralasiens, Abhandl. d. k. pr. Akad. d. W., Berlin 1905; *E. Gamillschleg*: Zum Donanamen, Zeitschrift für slavische Philologie. III 1926. 149 urm.; *W. Giniers*: Das Schwert der Skythen und Sarmaten, Berlin 1928; *Hadaczek*: Der Ohrschmuck der Griechen und Etrusker, 1903 Wien; *Miss Hirst*: Journal of Hellenic Studies. London. XXII, 1902. 245 și XXIII, 1903, 24; *How și Wells*: A Commentary ou Herodotus, Oxford. 1912; *G. Hüsing*: Völkerschichten in Iran, Mitteilungen d. Anthropolog. Gesellschaft in Wien. 46. 1916, pg. 199 urm.; *A. von Lecoq*: Sitzungsberichte d. K. pr. Akad. d. W., Berlin 1918. p. 915; *H. C.*

1) V. Pârvan, Getica. 220.

Mackinder: The geographical Pivot of History. Geogr. Journal. XXIII. 1904, pg. 421; **K. Müllenhoff**: Ueber die Herkunft und Sprache de Pontischen Scythen und Sarmaten, Monatsber d. K. Preuss. Akad. d. W., 1866, 549, reluat in Deutsche Altertumskunde. Berlin. 1870-1900. III; **Sophus Müller**: Urgeschichte Europas. Strassburg. 1905; **G. Patsch**: Die Völkerschaft der Agathyrsen. Akad. d. W. in Wien. Anzeiger. 1925. 69 urm; **G. Radet**: Le monde scythe. Journal de Savant. 1923. 247-259; **S. Reinach**: La Répresentation du Ga'op dans l'art ancien et moderne. Revue Archéologique. XXXVI. 1900, pp. 216 și 440, XXXVII. pag. 244, XXXVIII [1901] pp. 27 [Scythic style] și 224, XXXIX p. 1. Bulletine de corrépondance hellénique. Athene. 1897 pg. 5-15: Un monument sulie de l'art Mycénèn. **M. Rosenberg**: Monatshefte der Kunstwissenschaftlichen literatur. 1906; **Al. Rosetti**: Resturi de limbă scito-sarmată. Iași 1930, Extras din „Viața Românească”; **M. Rostoutzeff**: L'art gréco-sarmate et l'art chinois de l'époque de Han. Aréthuse. Paris 1924. 81 urm; **J. Rouilly Allen**: Celtic art in Pagan and Christian Times. London. 1904; **I. Sauciu Săveanu**: Cultura Cerealelor în Grecia antică. Ac. Rom. Et. et Rech. X. Buc. 1925, 75 urm; **P. Skok**: Dunaj et Dunav. Slavia. VII. 1929. 722 urm; **E. Speck**: Handelsgeschichte des Altertums. vol. I 1900, vol. II 1901, 445-458; **R. E. von Stern**: The Significance of Ceramic finds in South Russia for elucidating the Cultural History of the Black Sea Colonies, Trans. Od. Soc. XXII. 1900, 1; **Idem**: Die Griechische Kolonisation am Norde gestade des Schwarzen Meeres im Lichte archäologischen Forschngg. Klio. IX, 1909. 139; **M. Vasmer**: Iranisches aus Südrussland. Streiberg Festgabe. Leipzig. 1924. 367 urm; **L. Wilser**: Skythen und Perser in „Asien Organ der Deutschen Asiatischen Gesellschaft“ 1902; **V Pârjan**: Pénétration hellénique et hellénistique dans la vallée du Danube. Bull de la sec., h., de l'acad. Roum 1923.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I N S E M N Ă R I

ARISTIDE
DEMETRIADE.

Când rândueli ale firii sting viața aceasta pământească a unui maestru al cuvântului scris — ori cât de înalte vor fi fost bolțile gândului și ale simțirii sparte de el — se așează fără îndoială în urmă-și îndurerarea, că odată cu ființa i-a încetat și slova. Rămâne însă amintirea veșnic biruitoare a uitării: Viața operei scrise.

Dar când dintre noi pleacă un maestru al cuvântului grăit, îndurerarea se așează mai grea, mai zdrobitoare fiindcă: Glasul ce înfioară, înduioșează și răscolește sufletele, este îngropat odată cu trupul minunatului purtător de cuvânt grăit. Uitarea birue ușor fiindcă îndurerarea este lipsită de mângâierea viețuirii mai departe a cuvântului scris. Armonica arhitectură a cuvântului grăit pleacă odată cu creatorul ei. — Și Demetriade și'a închinat viața celei mai înalte școale a cuvântului grăit: Teatrului românesc.

Fără îndoială că *Vlaicu Vodă*, *Hamlet*, *Doctorul Tokeramó*, ori *Zefir*, vor trăi mai departe pe scena românească; dar *Vlaicu* lui Demetriade, *Vlaicu* chinurilor unui vrcdníc Basarab, *Vlaicu* iubitor de datină și îndurerat de moșie, *Vlaicu* care a știut să înțeleagă atât de minunat pe *Grue*:

„Ce suferé, ce tace, ce iubește și ce crede
„Și ce pururi cade jertfă când în vremuri de nevoi
„Desbinarea se strecoară sângeroasă printre noi;

Pe *Vlaicu* lui Demetriade, nu-l vom mai auzi. El, l-a furat odată cu el și l-a ascuns ca pe-o comoară subț coaja mucegăită a acestui pământ — fur sgârcit deopotrivă, de comori și podoabe ca și de nemernicii omenești.

Pe *Hamlet* cel frământat de îndoiala care mistue și roade și care nu se poate hotări la acțiune, îl vom mai auzi de sigur; dar pe *Hamlet* cel duios-răsvrătit și sbuciumat așa cum îl simțea și grăia Demetriade, nu.

Iubirea de *Prăpădul Taifunului*, care sgdue, răstoarnă, îngroapă oameni și pământuri, ca și înțelegerea supremei datorii pentru patrie, până dincolo de putințele fizice omenești, așa cum o simțea și grăia Demetriade, n'o vom mai auzi. Toate aceste sbuciumări sufletești, aceste sacerdotale oficiieri ale lui, au murit odată cu maestrul și vor muri pentru vecie odată cu cei din urmă părtași ai acelor oficiieri.

Puterea simțirii lui s'a frământat pe scândurile Teatrului Național pentru noi toți; dar pe aceleași scânduri sufletul lui a fost cu fiecare seară jucată, călăul trupului lui. Pe acele scânduri luminate de acele puteri ale simțirii maestru exteriorizate, sufletul i-a ucis trupul.

Intre dreptii lui așază-l Domnul!

M. Gușiță.

Eminescu despre Alecsandri.

Acum când se comemorează 40 de ani dela moartea lui Alecsandri, nu e lipsit de interes să cunoaștem părerea lui Eminescu despre bardul dela Mircești.

În genere, când e vorba să fie caracterizat Alecsandri se citează arhicunoscutul vers din Eminescu: poetul Pastelurilor „*veșnic tânăr și ferice.*” Aceste calificări ne arată admirația lui Eminescu pentru însușirile temperamentale ale lui Alecsandri.

Buletinul „Mihai Eminescu” de sub îngrijirea d-lui Leca Morariu ne aduce prin neobositul cercetător al marelui poet—d-l Gh. Bogdan-Duică o informație nouă menită să întărească versul de mai sus: printre manuscrisele lui Eminescu se află originalul lui 10 Mai 1881 de Vasile Alecsandri, ceea ce înseamnă pentru d-l B. Duică: „*Eminescu a ținut să-și păstreze originalul poetului pe care-l stima.*” „M. Eminescu”, fasc. 2, pag. 57)

De fapt „stima” poetului pentru Alecsandri nu va fi fost prea mare. Căci iată, în același buletin (Fasc. 1, pag 25) o scrisoare al lui I. Slavici către Gherasim Sârbu notează „*pesimismul literar*” a lui Eminescu astfel: „*Pentru el nu produce nimeni bine; chiar cu Alecsandri nu e îndestulit*” Și d-l B. Duică adaugă într'o notă: „*Ceeace reiese și din foiletonul critic (publicat în Pesta) contra broșurii lui Petrino.*”

Ne aflăm iarăși în fața încă a unei nedumeriri în legătură cu Eminescu. Care este adevărata lui părere despre Alecsandri? Stima de care vorbește d-l B. Duică sau ne-mulțumirea comunicată de I. Slavici? Credem că trebuie să inclinăm către această din urmă ipoteză.

Mai întâiu pentru că elogiul din „*veșnic tânăr și ferice*” e scris într'o poezie de idealizare condamnată firesc la exagerări, sau—in orice caz—se adresează *temperamentului* lui Alecsandri și nu *talentului poetic*. Apoi găsirea lui 10 Mai 1881 printre manuscrisele lui Eminescu nu trebuie să însemne numai decât „stimă”.

Poate să fie vorba de o simplă întâmplare sau de vreo curiozitate a lui Eminescu.

De aceea e mult mai apropiată de adevăr relatarea lui Slavici. Alecsandri nu l-a „*îndestulit*” pe Eminescu, după cum eră și firesc. Fiindcă, temperamental, cei doi poeți aveau structuri sufletești contradictorii, iar în ceea ce privește arta Eminescu realizase frumuseți superioare celor ale lui Alecsandri.

Conchidem dar că atât prin artă cât și prin climat sufletesc, Eminescu nu putea fi „*îndestulit*” cu Alecsandri.

E, nu mai puțin, interesant de observat, că opinia poetului „Luceafărului” asupra culegătorului „Mioriței” coincide cu părerea vremii noastre asupra bardului. Cu toții avem impresia astăzi că Alecsandri nu ne mai mulțumește. Ceeace înseamnă, încă odată, că ne aflăm mai aproape de Eminescu al cărui suflăt sbuciumat de atâtea gânduri noi, îl simțim al nostru

Al. Dima

Scrisori de peste hotare.

...Intre Calafat și Vidin și Dunărea-i blândă. Parecă știe cum apele sale nu hotărnicesc două neamuri ci înfrățesc pe Olteni. Copiii vorbesc românește prin valuri de pe un mal pe altul; iar bărci se furizează în noapte purtând, sub protejirea întu-

DATINA

nericului, aceeași viață pe tărâmurile despărțite printr'o soartă vitregă. Timocul molatec adună, în tot lungul său, cântecele svăpăiate și frânte de durere, din serile de toamnă bogată, ce 'mpânzesc văile și saltă'n joc bătut horele 'n răscuri; în zăvoacele lui își tănuie Timocenii, ca într'o măreață biserică, necazurile și obida veacurilor de tristețe, căci el le e singurul frate.

De demult, sunt deatunci o mie și opt sute de ani, un singur popor stăpâni de o parte și de alta a fluviului. Viață romanică desigur, altoită pe un substrat străvechi Trac, se va fi dezvoltat pe aceste meleaguri și mai târziu. Abia Slavii au stânjenit-o în propășirea ei. Dar nici cu așezarea lor și a Bulgarilor în dreapta Dunării, schimbul de populație, intensificat prin nestatornicia politică a vremurilor barbare, nu a încetat. Mai mult decât atât. Oltenia apare în pragul istoriei Românilor ca ținutul cel mai plin de locuitori, organizați politicește. La 1247, Celeiul, localitate așezată unde Oltul se împreună cu Dunărea, era renumit prin pescăriile sale artificiale; la 1230 se semnalează Banatul de Severin, care mai înainte era un ținut românesc; voevodatul lui Litovoi încăleacă peste carpați cuprinzând și Hațegul; iar Cnezatele lui Farcaș și Ioan Împălineau, de sus în jos, ținutul până 'n malul Oltului. Tocmai din pricina populației prea numeroase, Turcii n'au putut să-și aciuze cetăți pe malul dunării oltene, ca în tot restul ei. Viața lor molatecă se isbia de vigoarea fără pereche a Olteanului care topia, la prima atingere, orice element aluvionar. Dimpotrivă. La „Dii“ se preoțiau slujitori bisericii noastre în vechime și Oltenii au trecut Dunărea și au înălțat cetăți de viață românească pe malul drept al ei. Timocul ca o pană masivă despică Bulgaria și Serbia până 'n inima Balcanului. Acte mănăstirești arată cum, mai cu seamă în vremea Fanarioșilor, grupe întregi de Olteni treceau Dunărea și se așezau dincolo, împinși de greutățile impuse de către ocârmuire adesea, și totdeauna din cauza prea marelui lor număr. Ei n'au uitat „țara“, către care își îndreaptă totdeauna nădejdiile mereu neîmplinite, limba și nici obiceiurile.

Desprins din Vidinul îmbâcsit de praf și de oameni ce privesc chiorâș, ca niște bunduci încărcăți de răutate, și se deschide în față valea largă, primitoare; valea românească a Timocului. Satele respirate, cu case albe, ca la noi, se înfundă sub sprânceană luncilor; altele deabia se descoperă la săgetarea razelor de soare prin undacurile pierdute între culmi și chiar în lungul șoselei se înșiră case mari românești. La Stanotârn, sat fără picior de Bulgar, primarul și toate autoritățile sunt Români. Ca acesta sunt multe. Vre-o douăzeci am văzut într'o prea repede trecere. Amintesc Cutovo, Bregova, Novoselo, Coșava, Florentin, Capitanof... a cărui biserică, purtând hramul „Sfintei Troițe“, se înalță în mijloc ca o catedrală. Interesant e că, pe lângă citorii, foși români, se spune în pisanie că au ajutat „la târnosit mulți locuitori din România“. Ba chiar pictorul care a sfârșit-o în 28 ale lui Mai anul 1889, a fost din Craiova: Costache Petrescu. Starea materială a locuitorilor satelor românești e satisfăcătoare. Căci muncesc vârtos. Unde se vâra mizeria însă nu mai poate fi isgonită. Cinci „argați am întâlnit în Calafat care lăsaseră vitele stăpânului la păscut și trecuseră înnot Dunărea „în țară“, căci „n'aveau brazdă“ și se istoviseră sub asprimea vieții prea de timpuriu cunoscută sub latura vitregă a sclaviei. Vârsta lor între 14 și 16 ani.

Și mai greu e că sufletul oltenesc al Timocenilor se irosește în cătușe din ce în ce mai strânse. Școli unde să cultive graiul strămoșesc n'au. În biserici preoții sunt siliți să propăvăduiască bulgărește. Cărțile în care se scrie pe limbă românească le sunt luate și arse: iar stăpânii lor schingiuși. Fiii cei mai aprigi care au venit să se adape la lumina învățaturii în „țara“ mamă se numără în rândul proscrisilor și la prima ocazie le e pregătită moartea...

Deaceia, biruiți de amar, se întrebă într'una Timocenii: „când va veni oare Românul stăpân și peste noi?“ Dacă Bulgarilor le-ar fi rezervată o asemenea soartă, ar lupta pentru izbândirea ei. Noi credem că e greu. Însă putem spune cu neclintită

hotărîre. Avem dreptul și datoria s'o facem. Românii sunt cetățeni devotați ai statului bulgar. Interesul stăpânitorilor e să-i lase să crească în mod normal, fără să-i stânje-nească. Să-și munciască pentru binele lor câmpiile largi și mănoase, și-ale țării sub steagul căreia și-au vărsat sângele în timpuri grele. Să se închine în biserici și să asculte slujba în limba românească. Să învețe în școli românești limba strămoșească așa cum din leagăn încep s'o gănguriască și să fie slobozi a cîți, pe lângă cărțile bul-gărești pline de isprăvi, paginile sfinte ale istoriei noastre naționale.

Statul român e dator să vegheze și cel bulgar să, ia aminte!

Trăim vremuri noi, și cine se pune deacurmezișul își sapă singur groapa...

Bregova, 31. August 1930.

D. Bodin.

Informație literară de gazetă.

Criticii informatori ai gazetelor, recrutați adesa din elemente nepregătite, nu se dau în lături să discute lucruri, despre care de cele mai multe ori nu au nici cea mai vagă cunoștință. Spectacolul oferit în acest fel devine uneori incalificabil.

Un astfel de caz s'a întâmplat precedentului nr., al „Datinei“. Ziarul „Ordinea“ nr. 479. an III., din 14 Iulie a., c., publică în rubrica „Vieții-literare“, o informație în care discută idieii ce-i sunt absolut necunoscute. Așa bună oară pomenind de arti-colul de fond al „Datinei“: *Atitudini ideologice*; găsește că discutarea teoriilor demo-crație, umanitate, europicism ar fi o *naivitate* și „cronicarul“, desigur n'a avut vreme să citească articolul ce l-a frunzărit, căci altfel ar fi văzut că noi discutăm și *refuzăm tocmai să acceptăm crezul „Vieții-Românești“* — una din revistele al cărei trecut literar nu îngăduie să fie privită cu ridicări din umăr,

Și fiindcă criticul informator n'a avut vreme să citească și să se dumirească, reproducem următoarele din cele ce afirmăm:

„Ni-se pare această prejuire a democrației destul de naivă. Fiindcă în fapt libertatea democrației e numai o condiție preabilă, necesară poate, dar nu suficientă a conștiinței naționale, care numai pe calea solidarității istorice se poate închea. Iată de ce tradiționa-lismul și autohtonismul sunt formule de un mai mare realism cultural, cu mai mare eficaci-tate când e vorba de cristalizarea unei conștiințe naționale, pe care europicismul e inclinat s'o compromită“.

Iar dacă cumva, cronicarul informator, ar dispune cândva de timp și ar putea citi „Datina“ dela apariție și până azi, s'ar încredința că, nescăpând nici un prilej de vânturare a formulilor nouă de felul celor amintite, n'a făcut altceva decât să afirme mereu și stăruitor acest crez ce și l-a impus și pentru care s'a născut această revistă.

Și mai departe, informatorul „Ordinei“ — în discuția din jurul ortodoxismului lui Eminescu, analizat de d-l., *G. Damaschin* în acelaș număr al „Datinei“, aduce o serie de grave acuzațiuni autorului, ce e prins cu inexactități în cunoștințele sale filozofice.

Nu vom discuta aceste „inexactități“ fiind că ele sunt scrise de un om de cul-tură filozofică universitară, care nu-și poate aduna cunoștințele la voia întâmplării din enciclopedii sumare, rămânând răspunzător de afirmațiile inexacte. *Observăm însă că studiul înloc să fie atribuit d-lui G. Damaschin* care l-a semnat, informatorul îl trece ca fiind al d-lui *Dima*, și mărturisim că nu înțelegem, ca fără nici o vină unii să fie victima unei incalificabile superficialități de informație, făcută de mântuială în lipsa poate a vreunui spațiu neîmplinit la vreme la gazetă.

Informatorul însă mai afirmă că: *„A discuta ortodoxismul lui Eminescu este a lupta cu morile de vânt și a pune în discuție un subiect inexistent“.*

De acord, dar d-l Damaschin n'a făcut altceva în cele 12 pagini ale studiului d-sale, publicat în „Datina“ decât să dovedească inexistența acestui ortodoxism, pe

DATINA

care nu d-l Damaschin l a pus în discuție ci d-l Dragnea în „Gândirea“ an. IX. No. 11, fiindcă așa-i convenea ideologiei ortoxiste a „Gândirii“.

Dar, dacă după d-sa a discuta ideologia „Vieții Românești“ e o *naivitate* și a discuta pe aceia a „Gândirii“ e a *te lupta cu morile de vânt*, atunci ar dori poate să ne ocupăm de „ideologia“ pozelor Miss-urilor din „Realitatea Ilustrată“ ori „Gazeta Noastră“. Să ne ierte, dar pentru asta ne declinăm *competențele*.

Mare lucru-i conștiințiozitatea și buna credință în slova tipărită mai ales, chiar când ea se reduce, fie numai și la o informație de gazetă.

Radu Costreianu

„Crainicul“ Nichifor polemist biolog și sentimental.

Numărul 8-9. X al „Gândirii“ aduce în sfârșit o serie de „Răspunsuri“ repetatelor noastre întâmpinări în ceace privește ideologia revistei bucureștene: „*In sfârșit*“, fiindcă deși discuția a fost deschisă de noi din timpuri pe cari le-am putea numi *imemoriale*, marele organ al ortodoxismului literar românesc, abia acum a binevoit să se coboare din celestele lui înălțimi la pământestele noastre obiecții ideologice. Și a pogorît, într'adevăr, în zilele noastre, sub chipul savantului teolog și profesor de universitate fără lucrări, care e aprigul șampion al ortodoxiei noastre culturale, poetul, eseistul și impecabilul în consecință gazetar : *Crainicul Nichifor*.

„Pogorîrea“ a fost, din toate punctele de vedere, ...o *coborîre* dincele mai penibile pentru premiatal național al poeziei românești din acest an. Cititorii, cari vor fi urmărit luptele de guerillas dintre d-l N. Crainic și D-nii Șerban Cioculescu și M. Ralea, își vor aminti desigur de arsenalul de „*argumente*“ al redactorului gândirist a cărui metodă de răspuns e brevetată pe nume propriu în publicistica noastră și cu prinde următoarele caracteristici:

1) adversarul e lăsat să aștepte timp îndelungat răspunsul, cu speranța că va încetă singur o campanie incomodă pentru siguranța d-lui Crainic.

2) răspunsul se produce numai în cazul în care, adversarul insistând, redactorul „gândirist“ își vede periclitată reputația de mentor al literelor românești și în sfârșit;

3) odată produs, ca o explozie de teamă și mânie, răspunsul se încheagă din tot felul de „*argumente*“ cari sau nu sunt precis în chestiune sau dacă sunt se recrutaază cu sfântă naivitate din domeniul biografic al adversarilor sau din resursele sentimentale lacrimogene ale poetului. }

Pentru documentare, cititorul e trimis la cele două polemici citate mai sus, cu d-l Ș. Cioculescu în „Curentul“ și cu d-l M. D. Ralea în „Gândirea“. Argumentele, cu care eră combătut cel dintâi, se recrutau din caracteristicile tipului biologic al d-lui Cioculescu, acuzat pentru nu mai știu ce trăsături faciale, iar la obiecțiile lucide ale celui de-al doilea, acelaș domn Crainic răspundeă cu un torent de lacrimi în sprijinul tezei susținute.

Acesta e d-l N. Crainic în polemică. Subiectiv până la patimă, grăbit să lovească, neinformaț precis și tremurând de teama de a nu fi detronat din înălțimile de gând, pe cari nici măcar colaboratorii „Gândirii“ nu i le recunosc. Când, pedesupra, d-l Crainic e nevoit să discute cu scriitori mai fineri își completează trăsăturile de mai sus cu o strașnică superioritate bufonă, devine sfātuitor ca un părinte, indulgent ca o mamă iubitoare de copii și — în sfârșit — de o înduioșătoare până la ridicul umanitate. }

Toate aceste însușiri au fost, cu o deosebită grijă, adunate pentru a ne desființa dintr'o trăsătură de condeiu.

D-l N. Crainic, aprigul și totuș pentru noi „*părintescul*“ polemist, a purces dar la „*Răspunsuri*“. Primul luat în primire și simultan decapitat a fost semnatarul

acestor rânduri, care într-o jumătate de coloană „Cronică mărunță“ a suferit o lecție de morală scriitoricească, încheiată pe ton amenințător de ultimatum cam așa: „Dar altădată suntem înțeleși nu-i așa?“

Mărturisim că atâta mustare, mai-mai eră să ne înduioșeze, dacă alte elemente ale acestui jălnic „răspuns“ nu ne-ar fi procurat înfinite voluptăți, pe care ne gătim să le împărtășim cititorilor.

Astfel d-l N. Crainic, în loc să ne dea „răspunsuri“ pe tema ideilor precis și repetat formulate sub proprie semnătură în „Datina“, se interesează, ca și în cazul d-lui Cioculescu de... biologia noastră, descoperind cu genială intuiție că suntem... „foarte tineri“ și adăugând amănuntul senzațional „abia ieșiți din sala de gimnastică a liceului“. Ceeace e evident o calomnie, pe care ne vom răzbună îndată, comunicând d-lui N. Crainic că se înșeală profund, întrucând ambii adversari de cari se ocupă mâniatul polemist au *cel puțin* aceeași școloritate ca și d-l Crainic, profesorul universitar fără studii serioase și fără lucrări.

Dar redactorul gândirist devine și mai fermecător când afectează puțină importanță pe care o dă numelui nostru. Savurați vă rugăm cu noi, deliciosul început de frază: „Unul dintre ei, d-l Al. Dima dacă nu mă înșel, care nu e lipsit de frumoasa pasiune a ideilor. etc. Rețineți acest minunat „dacă nu mă înșel“, afectat dela prima până la ultima literă, fiindcă întrucât discută cu noi, d-l N. Crainic e obligat să ne cunoască numele, mai ales atunci când ne citește cu atâta ardoare în cât avem impresia că ne-a pândit fiecare cuvânt, rând și idee cu intenția de a ne prinde cu vre-o scăpare.

Și d-lui Crainic i se pare chiar că ne-a prins și încă într'un mod dezonorant pentru noi. Am afirmat într'adevăr, la sfârșitul studiului nostru asupra „Problemei mișcării ortodoxiste“, că printre creditorii ideologici ai „Gândirii“ este și Julien Benda Ceeace, crede d-l N. Crainic, e o greșeală fundamentală care ar arată că noi, sau nu l-am citit pe d-l N. Crainic, sau că-l ignorăm — pe deantregul, — pe Benda, întrucât între ideologia autorului „Trădării intelectualilor“ și „gândirism“ ar fi „o prăpastie“ Să ne ierte d-l Crainic, dar cu toată cinstea noastră intelectuală ce ne îndemnă să facem „mea culpa“ dacă ar fi fost cazul, n'am putut găsi în textele lui Benda „prăpastia“ de care ne vorbește cu atâta siguranță redactorul gândirist. Ci tocmai dimpotrivă. Pentru orice cititor onest al lui Benda „prăpastia“ dintre acesta și gândirism se curmă prin mai mult de o singură punte. Toată lumea știe într'adevăr — și ultima carte a lui Benda aduce, suficiente sublinieri (Vezi „La fin de l'éternel“, ed. Nouvelle revue française 1929) — că Benda e un hotărît *spiritualist*, că pe deasupra nu face nici-o concesie vieții laice, admitând numai *spiritualismul pur* și luptând în consecință, în mod permanent împotriva particularismelor chiar și a celor naționale, cerând adică și dânsul „depășirea etnicului“ ca gândiriștii, că apoi, e un iubitor absolut al *veșniciei* iarăși ca și gândiriștii, că însfârșit e un mare partizan al vieții *contemplative* și nu a celei *active*, apropiându-și astfel spiritualismul de creștinismul primar și nu de cel romano-catolic. Nu sunt acestea destule legături dintre Benda și N. Crainic, ca să avem dreptul să afirmăm că în *nici-un caz* o „prăpastie“ nu-i desparte, și că prin urmare lovitura gândiristă a dat greș?

Cât despre ateismul lui Benda, nu vedem pe ce texte l-am putea întemeia. În ultima sa carte „La fin de l'éternel“, găsim dimpotrivă numeroase citații care arată *cel puțin* respectul, dacă nu admirația lui Benda pentru creștinismul primar, cel al lui Isus, adevărat nu falsificat de catolicism. Se poate un pasagiu mai simțit și mai elocvent ca acesta: „Je ne vois pas que Jésus ait pris l'homme“ — „tel qu'il est“; je ne vois pas qu'il ait jamais admis aucun de ses attachements terrestres qu'il ait reconnu à aucun d'eux la moindre valeur morale, la moindre „amorce“, d'éternité; je

DATINA

vois au contraire qu'il a toujours et formellement fait consister l'accession au divin dans la rupture totale avec ses attachement". („La fin de l'éternel", pag. 194).

Și citate de claritatea acestuia se pot da oricâte voiți.

Am fost deci informați superficial atunci când l-am pus pe Benda printre creatorii lui N. Crainic? Cititorul obiectiv e rugat să judece singur și să califice cum se cade, această lovitură dată autorității scrisului nostru.

Nu ne îndoim că nu-i va fi greu să înțeleagă adevărata intențiune a redactorului gândirist care a voit, evident, să producă o diversiune pentru a nu fi silit să răspundă la obiecțiile ce i s'au spus constant în revista noastră.

* * *

Cu aceste spuse lichidăm chestiunea „*personală*" deschisă de d-l Crainic și-l invităm din nou, pentru nici nu mai știm a câta oară, să discute cu noi nu finerețea noastră, nici eventualele noastre însușiri... sportive — redactorul gândirist slab informat în materie de literatură contemporană nu știe că noi am reprezentat constant în această revistă și în altele, punctul de vedere al intelectualității, ci nu... al sportului generației tinere — ci *fondul de idei* al studiului nostru intitulat „*Problema mișcării ortodoxiste*" (Datina, 10—12, VII) din care acerbul polemist n'a reținut decât citarea lui Benda. Ii amintim dar d-lui Crainic că e dator cititorilor să răspundă la următoarele întâmpinări, la cari se reduce în esență articolul de mai sus:

a) *fundarea ortodoxismul literar pe ortodoxia populară e posibilă înainte de a dovedi realitatea vie a ortodoxiei populare?*

b) *ce are de replicat d-l Crainic la obiecțiile asupra realității ortodoxiei noastre populare, despre care scriam că: 1) nu poate fi dovedită prin ortodoxia cultă, 2) că nu avem manifestări populare ortodoxe ca cele rusești de pildă, 3) că nu se prea vede urma ortodoxiei în creația populară, 4) că aderarea la popor a literaturii românești din secolul XIX-lea, n'a adus cu sine o descoperire a ortodoxiei noastre populare și*

c) *la câți și la cari din scriitorii contemporani găsește d-l Crainic attributele ortodoxiei?*

La aceste întâmpinării precise așteptăm, aproape de un an, răspunsul redactorului gândirist fără să-l avem însă încă.

Nu găsește d-l N. Crainic că are datoria față de conștiința sa și față de cititorii săi, să ne discute ideile, și nu... finerețea sau aptitudinile noastre sportive, de care nu ne amintim să ne fi ocupat vreodată?

Al. Dima.

Replică academică la „Răspunsuri" neacademice.

Când ți-se atacă ideile pe care le manifesti prin scris, ai latitudinea să alegi între următoarele două poziții; să faci, ori să răspunzi. Taci, atunci când adversarul tău nu merită un răspuns, adică adopți filozofia poporului: vântul bate, câinii latră. Dar se mai poate întâmpla ca tăcerea ta să aibă și altă cauză: imposibilitatea de a face față unor argumente serioase și atunci nu-ți rămâne decât să adopți comoda filozofie a struțului.

Această atitudine este mai convenabilă căci poate da câteodată impresia că tăcerea înseamnă disprețul aruncat adversarului. Bagii capul în nisip și restul nu te mai interesează. Omul înțelept însă, știe prea bine că băgând capul chiar cu urechi cu tot în apă, lași corpul afară, așa că vezi ori nu, auzi ori nu, săgețile dușmane pot să-și facă efectul lor distructiv. Și dacă struțul nu vrea să-și vadă rănilor, apoi cei care nu țin capul în nisip, urmăresc destul de bine efectele atacului.

Gândirea a uzat mai mult de aceasta poziție pasivă, fie sub primul aspect isvorit din înțelepciunea poporului, fie sub al doilea aspect impus de împrejurări mai vitrege.

Cititorii nu prea pot distinge motivele intime ale acestei tăceri. Ei înțeleg doar un lucru :

↳ Că „*Gândirea*“ tace, că revista bucureșteană proclamă și impune un crez discutabil pe care totuși nu vrea să-l discute cu nimeni. Colaboratorii *Gândirei* își laudă pe întrecute ei între ei doctrina, o ridică în slava cerului ca pe o axiomă nesdruncinabilă. Aceasta mentalitate închisă, de clan, e foarte comodă și prezintă și siguranța că imperativul aruncat de „*Șef*“ nu poate fi contrazis de „*subalterni*“. Se lucrează cu ferestrele și ușile închise. Afară nu se uită nimeni, deși acolo se mai găsesc oameni cari se sbuciumă și gândesc.

Rar de tot, zeii s'au coborât din Olimp ca să răspundă foarte de sus și axiomatic. Cinstea aceasta nu a avut-o decât doar d. Mihai Ralea, adică *Viața Românească*.

↳ Atacurilor d-lui Comarnescu, îndreptate prin *Caetele Semestriale*, sau atacurilor d-lui Dima dela *Datina*, nu se răspunde, Dece? Zeii nu se pot coborî din Olimp? Sau pur și simplu *Gândirea* nu se poate apăra? Purtarea dubioasă e judecată destul de bine de către cititori.

Dar iată că *Majestatea Sa Gândirea* a vorbit. Cum s'a îndurat sfinxul să-și întrerupă tăcerea majestoasă? Cum se face că mâna prețioasă a d-lui Crainic s'a ostenit pe două pagini întregi tipărite cu „*non pareille*“ care fac câte 4—5 de-ale *Datinei*, să înșire produsul prețios și rar al creerului d-sale nobil?

Să fi fost atacul prea tare încât d. N. C. și-a pierdut calmul și a izbucnit vijelios contra unui biet „*TÂNĂR?*“. Fapt cert este, că în urma articolului „*Natura Spiritualității lui Eminescu*“ (*Datina* 4—6. VIII.) în care se discutau afirmațiile gratuite ale d-lui Drajnea din „*Spiritualitatea lui Eminescu*“, (*Gândirea* 19, IX), d. Nichifor Crainic a răspuns.

Când vrei să discuți serios și obiectiv cuprinsul unui articol, analizezi afirmațiile centrale și aducând argumente, combași ceia ce ți se pare eronat.

Dar când nu poți face aceasta și mai cu seamă când spumegi de furie, asvârli tot felul de aprecieri usturătoare cu care să dai gata pe adversar, aprecieri nefundate pe nimic și nedovedite cu nici un argument; iar din timp în timp mai separi câte o frază, te faci că n'o înțelegi și discuți în jurul ei pe un ton grav și batjocoritor, capabil să provoace râsul cititorului care adesea nu-ți cunoaște decât rândurile tale și nu și ale adversarului.

Și atunci în loc de aprecieri juste și susținute răspunsul dumitale abundă în epitețe ca următoarele: idiot, găgăuț, pederast, tâmp... și tot vocabularul psihologiei patologice. În aceste împrejurări, critica ar lua următoarea înfățișare. Cine e Gide?—Simplu, nu-i nevoie de prea ample și savante caracterizări! Gide este un „*pederast cinic și ostentativ*“.

Cine e Sevastos?—Sevastos e un „*idiot*“, d-l Comarnescu? „*Tânăr blond și elegant, eminent sportiv*“. D-l Dima? — „*Unul dintre tinerii abia eșiți din sala de gimnastică a liceului!*“.

După cum vezi cititorule, caracterizări concise, substanțiale și savuroase!

Dl. N. Crainic nu-mi discută fondul articolului meu (nu-mi închipui ce-ar putea să-mi dărîme) ci scos din sărite, caută să mă distrugă cu înalta d-sale autoritate. N'am avut cinstea să fiu făcut idiot ci am fost tolerat. De aceia mi s'au acordat numai epitețele degradatoare de: tânăr și student, Dar ironia cea mai grea este desigur tonul „*familiar și umilitor de „dragă Damaschin*“.

De une o fi dedus d. N. C., că sunt student, rămâne o mare taină.

Când dominați depe înălțimea unei mari catedre universitare, desigur d-lei., pro-

DATINA

fesor că trebuie să vă simțiți tare mândru, de disprețuiți așa de mult nivelul cultural al studenților.

Stimate d-le Profesor, regret că nu vă pot satisface plăcerea de a fi student și că am nerușinarea de a avea același titlu ca d-voastră, cu deosebire că, nefăcând politică și neajungând încă secretar general la vreun minister, n'am avut fericita posibilitate să mă numesc undeva profesor universitar prin mijloacele „obiceiului pământului“.

Și regret deasemeni că disprețul aruncat de dv., sub aceste forme, n'a avut cazul nici să mă usture și nici să-mi dovedească ori cât de puțin că d-l Dragnea are dreptate și nu eu.

În loc de a face uz de termenii psihologiei patologice, sau de numele unor ființe blajine de pe lângă casa omului, eu voi răspunde punct cu punct la cele câteva acuzații aduse.

Mi se izolează fraza : „*Eminescu nu a făcut alceva decât să exprime în chip genial specificitatea etnicului nostru. El n'a făcut ortodoxism de bibliotecă ci așa cum l-a găsit în popor*“. De unde d. N. C., concludă : *De bibliotecă sau nu, va să zică Eminescu a făcut ortodoxism*“. Și ca să mă dea gata, adaugă :

„*Atunci de ce te grozăvești, tinere, în zadar?*“. Și ca să mă sdrobească de tot, îmi aruncă disprețuitor : „*nu era mai la locul ei o partidă de box*“ (Oare nu era mai la locul ei o tăcere filozofică? Vă obsedează partida de box de o introduceți așa tam-nesam ori unde, și fără nici un rost? Sau, cine știe ce amintiri neplăcute vă revin cam des în coștiință de tot amestecați boxul și gimnastica? altfel nu înțeleg ce legătură e între boxul dv., și ortodoxismul lui Eminescu!)

Cititorii noștri au înțeles următoarele : Există o ideologie ortodoxistă scrisă în cărțile filozofilor creștini, bazată pe principii. Aceasta e ortodoxismul pur de dogme.

Și mai există și un ortodoxism al poporului cu totul departe de ce scrie în cărți. Elementele Thracice păgâne amestecate cu câteva principii ortodoxe și chipul păgân de a le înțelege, constituie specificul poporului nostru cu privire la ortodoxie. Sunt două religii cu totul deosebite principial și care n'au comun decât un Dumnezeu și Isus Hristos. Dar [concepția păgână despre acest Dumnezeu și atributele Lui precum și concepția poporului despre Isus Hristos, sunt cu totul altele decât acele scrise în bibliotecile creștine, sau de ortodoxismul de principii susținut de intelectualii dela *Gândirea*.] Că în sânul aceluiași popor sunt mai multe religii rezultate din înțelegerea deosebită a fiecărei clase sociale a principiilor religioase, susține și Guignebert. ¹⁾

Iată dar, că poate exista un ortodoxism de bibliotecă, *un ortodoxism al filozofilor* și dacă vreți un ortodoxism al *Gândirii* — spre diferență de ortodoxismul oarecum simplu al poporului.

Dl. N. C., se face că n'a înțeles această distincție arătată pe larg în articolul meu

Dar d. N. C., s'a supărat și mai rău de alt lucru. S'a supărat că nu dăm voie poeziilor să fie și ideologi. Și ca să-mi argumentez că poezii au fost și ideologi precum și invers, mi-se dă exemplul pe Eminescu, pe Bălcescu, pe Goethe, Nietzsche, Paul Claudel, Paul Valery, Edgar Allan Poe, Vladimir Soloviev... Dece d-l profesor își dezvoltă erudiția, de ce atâta risipă de nume proprii pentru a convinge pe un *tânăr student*?

N'ași vrea să spun că d. N. C. nu a înțeles ce am scris eu precum și ceia ce au scris și alții, ci mai degrabă înclină a crede că d. profesor se face că nu înțelege. Nimeni n'a spus vreodată că un ideolog nu trebuie să aibă căldura poetului pentru a ridica mulțimea la înălțimea unui ideal.

Chiar e și necesar acest lucru.

Bălcescu și Eminescu și-au pus arta lor în slujba unui ideal simțit de tot poporul ca o necesitate a vremii. Dar acel ideal nu l'au creat ei, și deci nu era nevoie să

1). Ch. Guignebert—Le Christianisme antique.

mai doveodească lumii necesitatea aceluia ideal și nu a altuia. Până la marele război toate forțele creatoare din țara Românească erau îndreptate spre o singură țință: Integritatea teritorială.

Și mai există o categorie de ideologi, cari au creat și propovăduit mari orientări în viață: Intemeietorii de religii. Și aceștia trebuiau să fie iluminați de scânteia vizionării, a apostolului inspirat, a poetului.

Nici în primul caz, nici în al 2-lea nu se află d-l N. C., de și d=sa se numără printre aceștia. D=ului N. C., nu i=se aduce vina că propovăduiește o nouă concepție de viață, concepție creiată de *Gândirea*, sau că este apostolul unui ideal spre care se îndreaptă cultura noastră. Dacă i s'ar aduce această vină, atunci e foarte adevărat că d=sa ar avea dreptate și nu noi.

De după război ne sbatem într'o criză de orientare. Nu avem idealul spre care să pășim. Și aci e chestiunea noastră principală: Cum determinăm acest drum nou în viața culturii românești, și ce condițiuni trebuie să îndeplinească noua formulă de orientare. Desigur că ea va fi isvorâtă din însăși viața spirituală a poporului, va fi ceva caracteristic etnicului nostru, va fi germenele aflat ca o piatră rară la baza culturii noastre din care se va desvolta arborele măreț al culturii specifice poporului Român.

Dar pentru a determina esența spirituală a colectivității din care facem parte, vom întreprinde o operă de filozof. E o problemă grea, această problemă a cunoașterii *de sine*. În viața unei culturi ceea ce apare mai târziu este filozofia. Opera filozofică nu se poate naște decât după ce cultura s'a statornicit pe baze proprii, după ce elementele constitutive s'au așezat la fund, s'au încheșat.

În cultura românească filozofia începe abia cu *Personalismul Energetic* al d=ului C. Rădulescu-Motru. Filozofia d=ului Motru pornește din adâncul realităților autohtone, aparține culturii noastre pentru că în ea se străvede ceea ce este specific poporului Român.

Dar când d=l C. R. Motru ne cercetează specificul nostru istoric și ne crează astfel un ideal spre care să ne îndreptăm, d=sa nu este ideolog? Este. Și fiind ideolog, este și poet? Nu este. Nu este și nu trebuie să fie pentru că d=sa, aici face operă de filozofie. Se cercetează obiectiv realitățile așa cum cercetează chimistul în laborator elementele unui corp compus. Pentru a analiza corpul compus apa, și pentru a găsi elementele acestei sinteze, nu este nevoie de considerații sentimentale. Nu vom crede și nici nu vom trâmbița că apa se compune din aur și rادیu, pentru că anumite considerațiuni de ordin sentimental ne îndeamnă la aceasta.

Omul de știință constată. Mă rog, filozofia este literatură sau știință? Eu „cred” că este știință, d=l profesor „știe” că e literatură!

D=l C. R. Motru făcând operă de filozof, găsește specificul nostru etnic. *Gândirea*, adică d=l N. C. făcând operă de poet vrea ca specificul poporului Român să fie altul decât al profesorului de filozofie, adică ortodoxismul. Dece așa și nu altfel?

Pentru că ortodoxismul înseamnă copilăria noastră, înseamnă deniele din săptămână a patimilor, înseamnă noaptea învierii, etc. D=l N. C. argumentează astfel în articolele d=sale ca un poet romantic, cu dragoste pentru trecut și biserică. Dragostea pentru trecut și biserică o avem și noi și nici prin gând nu ne-a trecut vre-o dată s'o denigrăm, dar una e literatura și alta e filozofia.

Când analizezi, când determini esența spirituală a culturii noastre, a poporului nostru, specificul etnic, să facem operă de filozofie și s'o formulăm prin judecați de constatare. Să constatăm obiectiv, nu să ne încălzim cu amintirile și să proclamăm apoi. Aici nu-i loc de chestiuni sentimentale, ci este vorba de a ne cunoaște, pentru ca apoi să îndreptăm toate forțele creatoare din țara asta în acest sens propriu al nostru.

Cercetând greșit specificul nostru și impunând în mod fraudulos un ideal care nu

DATINA

este al culturii Românești, vom îndrepta forțele noastre pe un drum greșit, pe un drum care nu este al nostru. D-l profesor Motru, ne-a arătat calea adevărată. Acest lucru a fost scris în *Gândirea* de către d. V. Băncilă: „doctrina d-lui Motru este o pedagogie socială. E o eugenie. Pentru cât indemn la frenezia metodică a muncii e în această doctrină, vrem să devină catechismul societății românești. Și mai ales al tineretului... viața constituie în generalitatea ei un tot sacru față de care trebuie să te constituie cât mai neîntârziat un element capabil de a-l servi cu maximum de energie utilă“¹⁾).

Cum se împacă acest ideal cu pasivitatea ortodoxului? Și noi remarcăm această contradicție dintre doi colaboratori ai aceleiași reviste și într'un articol publicat în „*Scrisul Nostu*“, dar revistele „de provincie“ nu merită răspuns după teoria „șefului *Gândirii*“.

Să revenim însă la chestiunea cu ideologul și poetul. Ați înțeles d-le Crainic ceia ce vi s'a obiectat de către alții și de mine? Ați înțeles de ce în acest caz (nu cazul lui Bălcescu, Eminescu...) trebuia să fiți numai cercetător obiectiv? Ați înțeles de ce erau necesare în articolele d-voastră judecăți de constatare? Permiteți-mi d-le Crainic să servesc cititorilor, unul din argumentele dv. care este în acelaș timp și o usturătoare ironie la adresa mea.

Era vorba de aceste faimoase judecăți de constatare:

„Perfect: Formulează judecăți de constatare! Adică—Astăzi 15 August 1930, noi... ne-am transportat la domiciliul d-lui G. Damaschin, student, (fină și grea ironie?) și am constatat următoarele... Semnat (Dobre Ion) Păstărnac, Șef de post. Șef de post sau ideolog. Se vede limpede că d-l Crainic ideologul nostru face d-sa pe șeful de post!“

Mă întrebă d. N. C. de ce mi se pare strâmtă ideologia ortodoxistă. Mă întrebă dacă o cunosc și dacă într'adevăr o cunesc, să spun de ce e strâmtă și com-parativ care ideologie e mai largă.

Iarăși nu știu cărei cauze se datorește faptul că d. N. C. nu a înțeles acest lucru, destul de clar în articolul meu. Dar un tânăr și umil „student“ nu poate lăsa fără răspuns întrebarea d-lu profesor.

Creștinismul în genere are o sferă cu un conținut mai larg de cât ortodoxismul care nu-i decât o ramură din trunchiul care mai are și alte ramuri ca: protestantismul, catolicismul, plus o mulțime și o mulțime de secte. Toate aceste ideologii, ortodoxismul, protestantismul și catolicismul, merg paralele? N'au nimic comun între ele? Sunt religii aparte, cum sunt de pildă budismul, mahomedanismul și creștinismul? Sau sunt cuprinse în sfera mai largă a creștinismului? Dacă e astfel, atunci între sfera ortodoxismului și a creștinismului, există un raport de subordonare. Chestiune clară și elementară de logică: ideologia creștinismului cuprinzând în sânul său și ideologia ortodoxismului, urmează că ideologia creștinismului e mai largă de cât ideologia catolicismului.

De acest fapt s'a isbit d. R. Dragnea când a vrut să scoată pe Eminescu „ortodox“ Dacă argumentele d. R. D. ar fi fost adevărate, ar fi dovedit cel mult că în opera lui Eminescu se găseau elemente creștine. Și acest lucru îl relevam în articolul cu pricina.

Dar să revenim la logica „Șefului de post N. Crainic; după cum între ortodoxism, protestantism, catolicism existau idei comune, aparținând sferei cuprinzătoare, tot astfel ceia ce leagă mahomedanismul de budism și creștinism, sunt ideile metafizice. Sferele acestor religii sunt cuprinse în sfera cu conținut și mai larg, a metafizicii.

Iată dar o ideologie cu un conținut și mai larg decât creștinismul și prin urmare cu perspective mai mari de cât ortodoxismul d-lu Crainic.

1). V. Băncilă, Doctrina pers. energetic, a d. C. R. Motru p: 94—95, idei susținute în *Gândirea*.

! Noi credem că acest lucru este cunoscut de N. C. întru cât însăși revista *Gândirea* se vede nevoită să ancoreze în apele acestei ideologii, de altfel singurul reprezentant autentic al ortodoxismului și deci al *gândirii* ar rămâne numai d. Sandu Tudor.

D=lui N. C. i-a fost frică să vadă aceasta, în schimb d=1 R. Dragnea a semnalat necesitatea unei formule mai cuprinzătoare, în care să poată intra toți colaboratorii *Gândirii*. D=sa spune că cea ce adună la un loc pe toți colaboratorii revistei este „*setea de absolut*“, *predilecția pentru metafizică*.¹⁾

Astfel gruparea *Gândirii* ar fi prezentat.

Contradicții flagrante, nu ar fi făcut un corp omogen.

Intr'adevăr numai „*setea de absolut*“ îndreptățește pe d. Sandu Tudor, să stea alături de d. Mircea Eliade, Ion Marin Sadoveanu, Lucian Blaga etc.

O ideologie mai largă decât ortodoxismul nu numai că există, dar este și o necesitate pentru *Gândirea* și această necesitate a fost relevată chiar de un colaborator principal al revistei. ↓

*

Stimate d=le „*profesor*“ vă rog să mă ertați că am îndrăsnit să discut cu argumente supărătoare pe d=1 Dragnea și că v'am provocat mânia, făcându-vă să isbucniți obositor într'un răspuns atât de lung. Nouă ne-a făcut plăcere fiindcă ne-a dat încăodată prilejul să arătăm cititorilor cum înțelegeți dv., să discutați. În tot cazul ne-a adus bucurie faptul că Majestatea Sa „*Gândirea*“ a vorbit.

Iar dacă dv., vă mai mâniați vreodată pe noi, noi nu vom socomba de rușine și nici nu ne vom ascunde în întunecimile făcerei, ci vom răspunde, în tot cazul mai cuvincioși „*ceva*“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj Gh. Damaschin

Pogorârea d-lui „Șef de post“

al ideologiei gândiriste

Un fenomen ciudat asupra căruia s'a mai stăruit și altă dată, continuă să se desfășoare în jurul „*Datinei*“. În ceidintăi ani de apariție pentru crezul și atitudinea ce-și impunea, osânditoare a ideologiilor: moderniste, europeiste, umanitariste ș. a., ce se inghesuiau rând pe rând ca formule noi ale literaturii noastre, *Datina* a fost mereu ironizată și socotită ca apărătoare a unui crez învechit și demodat. Cu timpul i s'a dăruit „*indulgența*“, ba chiar a fost acceptată de „*anumite cercuri ideologice*“ *din Capitală*, printre publicațiunile „*serioase*“. Nota bună însă era însoțită totdeauna de refrenul: „*Revistă de provincie*“, ar putea face mult mai bine oficiul de arhivă. Formula pleca, dela *infallibilul principiu* că dreptul atitudinilor și discuțiilor ideologice îl are doar numai *Capitala*. Ca să gândești și să discuți ce gândesc alții, desigur „*trebuie mussai*“ să-ți stabilești domiciliul măcar în Târgu-Moșilor ori în Tîrchileștii Bucureștilor!

Cu vremea însă, cetățile de nisip ale formulilor de „*innoire*“ se risipiră rând pe rând. Calea mai luminându-se, „*anumite*le cercuri ideologice“ ale *Capitalii* își cristalizară în sfârșit o ideologie, cea ortodoxistă, încercând să și-o reîntegreze în metoda generală poporanistă.

„*Provincia*la“ *Datină*, urmări cu destul interes noua construcție ideologică și negăsind-o întemeiată ceru precizări asupra ei, publicând, *Depășirea etnicului și problema mișcării ortodoxiste* (*Datina* VII. 1—3 și 10—12). În loc să i-se răspundă, fu cufundată din acest moment în cea mai ostentativă tăcere învăluită de nejustificate cu nimic superiorități. Struțul, „*ideologic*“ vâri capul în nisip. Mai apoi, socotind că ideologia trebuie *întărită*, Eminescu fu botezat într'u „*ortodoxie*“ Se găsi că marele poet „*postea*“ totdeauna înainte de a scrie o poezie și că întreaga operă este

1) Spiritualitatea lui Eminescu: *Gândirea* 11, IX.

DATINA

pătrunsă de această ideologie, în concluzie că deci el nu putea fi decât precursorul mișcării „ortodoxiste gândiriste”.

Și de astă dată *Datina* discută afirmațiile și lipsa de logică asupra spiritualității ortodoxiste a lui Eminescu. Cu aceasta însă se întrecuse cu gluma și-i era de nevoie un răspuns. Pentru el se hotărâse să-și ascuță pana însuși domnul „șef de post” al ideologiei gândiriste, Crainic Nichifor.

Dar ca un destoinic *diplomat de Geneva*, în „răspunsurile” sale, se ferește ca de foc să pronunțe numele „Datinei” în paginile căreia d-nii Dima și Damaschin, temeinic și conștincios au discutat academic număr de număr, ideologia „Gândirii”. Crede poate d-l Nichifor că ceea ce se așază în paginile *Datinei* privește numai pe subscriitorii ei? Să înșeală. Ea este pe de-a-ntregul solidară cu întreg scrisul ei, mai ales asupra atitudinilor ideologice. Poate d-sa confundă *Datina* cu *Gândirea*, în care d-l Mircea Eliade, ca un suprem omagiu adus ideologiei ortodoxiste profesate de revistă a putut publica niște *Apologii asupra virilității* și în care același d-n Mircea Eliade—care face parte din gruparea revistei după cum se poate „constata” de pe coperta „Gândirii” este calificat în acest ultim nr. (8—9. X. pag. 314) de d-l Crainic ca : *autor al unei cărți scabroase de eclipsă morală... pentru a repune vederii cu ori ce pref „corola hermafrodită” a vișilor elegante* !. În astfel de cazuri ciudate, aiurea, l-ar fi pa afară și din gruparea revistei de pe copertă și din „ortodoxie”. La „Gândirea” însă merge din cauza „ideologilor” care se pricep minunat în a bolti soluțiile deasupra judecăților de constatare”.

Și fiindcă după părerea d-lui Crainic, noi cei dela *Datina* suntem numai ideologi „de constatare” să ne dea voie să constatăm și cu ocazia „răspunsurilor” ce a bine voit a ne da, ciudata speță a *criticului*, căruia ne-convenindu-i să se intereseze de obiectul în chestiune, ține să afișeze pe deasupra ori cărei alte preocupări - la fiecare prilej ivit sau anume căutat—valoarea sa personală; încât la sfârșitul lecturii, cititorul știe să aprecieze cu lux de amănunte pe critic, mai ales dacă n'a avut prilejul de *audiatu et altera pars*; dar nu știe nimic asupra obiectului în discuțiune. Această hipertrofie a eului, viciu care de califică și condamnă iremediabil pe critic—nu-i îngăduie să posede principalele condițiuni ce i se cer: obiectivitate, bună credință, expunere logică.

În acest fel, în nr. 8—9. X. al „Gândirii”, d-l Crainic Nichifor răspunde studiului d-lui Damaschin, luând apărare d-lui Drăgnea—autorul „Spiritualității lui Eminescu” din „Gândirea” 11. IX — vorbind mai mult de sine și de generația d-sale. Ne mirăm însă, de ce ca un „șef de post” al întregii ideologii gândiriste n'a luat și apărarea d-lui V. Băncilă, autorul faimosului „eseu”—„Școala Regelui Mihai”,—care în vreo 3-4 numere consecutive din „Gândirea” a distrus destule pagini de prolifică prolixitate asupra „educației democratice” a unui Rege; expunând teorii și afirmări ne mai pomenit de amuzante, pe care *Datina* le-a relevat la timp. De bună seamă nu i-a luat apărarea, fiindcă „principiile” d-lui Băncilă nu prea concordau cu cele „ortodoxiste”; altfel nu se explică, de oarece și d-l Băncilă ca și d-l Drăgnea fac parte din gruparea revistei.

În răspunsurile d-lui Nichifor se afirmă: „*Ceia ce ne caracterizează pe noi și scrisul întreg cuprins de zece ani în această revistă, e setea de orientare, de un crez, de o formulă de viață, de cultură și de artă*”. Crede d-sa, că pe noi și scrisul „*Datinei*” ne caracterizează altceva? Din contră, suntem pe același drum: Nevoia de orientare, de un ideal după d-zorientarea postelică. Singura deosebire este că *Datina* a deschis cea dintâi calea acestei nevoi, apărând în Ianuarie 1920; iar *Gândirea* după un an și jumătate, în Mai 1921, băjbăind, acceptând și cotind prin formulele noi ale vremii, ca mai târziu cu un *ușurel la coltură*, să vireze la volan și s'o ia înaintea căruții cu coviltir a *Datinei* din provincie. Fără îndoială că trudnicii cai de țară, nu se puteau pune cu cei opt cilindri de sub „volanul” *Gândirii*, care mutându-se din „provincia” Clujului în Capitală, a fost mai aproape de *mijloacele* și „*depozitele*” de aprovizionare. Întâmplarea nu e nouă: Schilavul lui Macedonski a ajuns la Meca pe cărarea cotită, înaintea Emirului ce înfrunta truda și greul căii celei drepte. Nu vom ajunge poate la Meca, dar în nevoia căutării ei, *Datina*, a ășit cea dintâi din Bagdat.

Și, nimic altceva decât aceeași *sete de orientare* de care vorbește d-l C. Nichifor nu ne-a făcut să discutăm și să răspundem problemelor puse în timpul din urmă de *Gândirea*. De aceea ne surprinde că după ce se aruncă „*sențința ideologică*”, zeii se retrag în olimp și nu vor să dumirească pe pământeni; căci „*Gândirea*” în loc să discute chestiunile puse de ea însăși și reflectate în *Datina*, tace de ani de zile și atunci când răspunde, răspunde cum răspunde. În concluzie nu rămâne decât o explicare: **A**ceia că, nu se dorea discutarea, lămurirea și acceptarea sau refuzarea „ideologiei” ci **înghițirea ei**! Si atunci firesc, în loc de argumentare logică a chestiunilor „*Gândirii*” desbătute în *Datina*, se frâng câte-o crâmpee dintr'un studiu de aproape 15 pagini și frânturile sburăturite se invârtesc cu abilitate de diplomat pentru aplauzele de circumstanță ale propriei galerii.

Mai departe d-l Crainic Nichifor, referindu-se la d-nii Dima și Damaschin afirmă că sunt „*fineri sportivi*” ai generației noi care *în mare parte trăește prin epidermă, în admiraște pentru eroii de cinematograf și atleții din stadion și că „ideea metafizică și ideea religioasă incomodează”*. Ne pare rău că d-sa n'are un serviciu mai bun de informații. Printre colaboratorii *Datinei*

nu se află din păcate nici un sportsman. În ceea ce privește *traul prin epidemă* — să ne ierte d-l Crainic că noi suntem nevoiți să-i amintim că am cetit nu de mult prin gazete despre un *incident public de epidemă* al d-sale. De ce oare atunci o fi aruncând moartea în țigani? Cât despre incomodarea noastră de ideea religioasă, d-l *șef de post* insinuuă. Nici odată „Datina” n'a avut vre un cuvânt împotriva ideii religioase. Ne socotim cel puțin tot atât de creștini ca și d-sa. Ideologia ortodoxistă însă, ca formulă de creare a unei culturi originale integrată în metoda generală poporanistă, așa cum a propus-o „Gândirea” este altceva, și noi pe aceasta am discutat-o.

Suntm prea stimate Doamnele Nichifor și aici la *Datina*, destui dintre cei din „*generația lui Radu Comșa*” care au cunoscut „*dureoasa lui experiență*” despre care amintiți atât de induoșetor în răspunsurile d-v, și nu ne putem decât bucura că în jurul acestei vetre se strâng tineri ca d-nii Dima și Damaschin. Tinereței sau bătrâneței — „*argumentele*” d-v de căpetenie — n'au constituit nici când argumentele unei discuțiuni de ideologie.

Suntem aici — la cotul Dunării — și așteptăm răspunsurile ce „*Gândirea*” ni-le datorează la problemele puse de ea și debătute în „*Datina*”. Căruța noastră n'are încă coviltirul spart, oșile sunt bune, caii încă mai pot duce. Cam încet — e adevărat — dar mai siguri că păzesc șanțul, decât viteza motorului.

Radu Costrețanu

Precizări la „Atitudini ideologice”

Articolul nostru de fond din numărul precedent — „*Atitudini ideologice*” — a fost obiectul unor observații critice din partea D-lui R. (așcu), redactorul principal al revistei „*Indreptar*”.

După ce se dă o excelentă notă formei scrisului nostru, recenzentul în chestiune notează: „*sintem departe de a putea admite „atitudinea” D-sale care e crezul revistei Datina și concluziile la care ajunge*”. E vorba mai întâiu de observația noastră asupra prematurității mistice la noi și apoi de caracterul hibrid pe care l-ar avea formula raționalism-tradiționalism propusă în locul raționalismului-euro-peist al „*Vieții românești*”.

Să răspundem ambelor obiecții:

Atitudinea mistică în viață și cultură am considerat-o permanent, în aceste pagini, ca fiind nepo-trivită momentului nostru evolutiv, întrucât la începutul unei organizări culturale spiritul de sistem, precizie și claritate al raționalismului este singurul indicat. Misticismul e prin structura lui inițială element dezorganizator, obscurantist, primitiv, atrăgute destul de frecvente în cultura noastră tânără și cu rezultate prea dezastruoase spre a le dori perpetuarea. Necesitățile *actuale* ale vieții noastre spirituale ne duc dar fatal către soluția raționalistă cu excluderea celei mistice.

Cât despre formula raționalism-tradiționalism nu vedem deloc caracterul hibrid ce i se atribue. Căci dacă raționalismul ne este necesar pentru motivele istorice expuse mai sus, tradiționalismul ni se impune ca un imperativ categoric prin care cultura noastră își poate menține constant legăturile organice cu trecutul nostru, ferindu-ne de europeizarea predicată cu atâta neînțelegere a realităților de către „*Viața Românească*”. *Tradiționalismul e dar pârghia de susținere a specificului nostru național, iar raționalismul, metoda de organizare a culturii noastre contemporane.* Nu poate fi deci vorba de o „*combinație de formule*” cum crede d-l R., ci de două atitudini ideologice paralele dintre cari una — tradiționalismul — se confundă cu însuși principiul creator al culturii românești organice și specifice, iar cealaltă — raționalismul — nefiind decât o metodă accidentală și efemeră de organizare culturală.

Pe lângă aceste două obiecțiuni principale, d-l R. se mai îndoește de încă alte două lucruri. Mai întâiu se miră că de-abia acum intrăm în viața culturii universale, după afirmația noastră. Nu știm precis la ce anume face aluzie redactorul „*Indreptarului*”, dar socotim că operele dispartate cu care accidental ne-am făcut cunoșcuți, nu îndreptățesc afirmația de a ne fi și integrat culturii universale. De aceea credem ca mai bine spus că de-abia *acum* intrăm în această cultură, în momentul când traducerea din scriitorii noștri mari sunt tot mai înscmnate, mai multe și mai femeinic prețuite de către critica străinităși (Vezi „*Literatura română și străinătatea*”, („*Datina*”, 1—3 an VIII și „*Completări*”, 4—6) In sfârșit, d-l R. nu crede cu noi că raționalismul e „la baza marci culturi moderne apusene” și ne întreabă dacă suntem „siguri de acest lucru”. Bănuim că d-sa nu înțelege prin „cultura modernă apuseană” aceeași noțiune ca noi. Probabil că d-sa localizează această cultură la contemporaneitate. Ceeace nu e deloc exact. Noi ne-am gândit la perioada istoriei moderne care începe cu renașterea și e hotărît *raționalistă* dela Bacon, prin Decartes și până la materialismul științist al sfârșitului veacului trecut.

Cu aceste precizări, nădărdim că am lămurit cu prisosință poziția noastră ideologică ce se poate caracteriza drept *realistă și istorică*.

Al. Dima.